

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Terčič

VZGOJA ZA SMISEL ŽIVLJENJA

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Terčič

Mentorica: doc. dr. Alojzija ŽIDAN

VZGOJA ZA SMISEL ŽIVLJENJA

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici, **doc. dr. Alojziji ŽIDAN** za njeno strokovno pomoč, številne prijazne nasvete in mnenja iz njene bogate zakladnice znanja in izkušenj, s katerimi mi je pomagala pri nastajanju te naloge, **ge. Andeji Prašnikar**, ki je besede uredila tako, da delo zveni v lepi slovenski besedi. Hvala moji družini, **možu Bojanu, otrokom Ambrožu, Lei in Lenartu** ter staršem in prijateljem, ki so mi potrpežljivo stali ob strani in me spodbujali. Hvala vsem, ki so se prijazno odzvale moji prošnji za intervju. In ne nazadnje hvala vsem, ki so me spraševali kako napreduje moja diplomska naloga.

VZGOJA ZA SMISEL ŽIVLJENJA

Naš svet je svet nenehnih sprememb in velikih tveganj na vseh nivojih življenja. V svetu globalizacije **imamo** na razpolago ogromno stvari, pripomočkov, ki naj bi nam olajšali življenje, potrošništvo ni bilo še nikdar tako razširjeno, a vse to človeka ne zadovoljuje. V svetu, preplavljenem z zunanjimi dražljaji visoko razvite informacijsko-komunikacijske tehnologije (virtualni svet), odraščajo otroci, bodoči oblikovalci družbe. V nalogi prikazujem pomen sožitja, ki ga v naši družbi (še) premalo spodbujamo. Pot k doseganju ciljev ne vodi preko nasilja in kriminala, ampak z uporabo demokratičnih sredstev, kar spodbuja tudi Evropska unija. Družina, šola in celotna družba smo zato soodgovorni za vzgojo, ki je danes pluralistična, sestavljena iz mnogih vzgojnih praks. Ena od najpomembnejših je **vzgoja za smisel življenja**, ker v posamezniku oblikuje odgovornost in samoodgovornost za njegova dejanja. Poudarja pozitivne vrednote, ki posamezniku pomagajo **biti** in ga povezati z naravo ter osmisliti njegovo osebno življenje, s tem pa tudi njegovo življenje kot državljana.

Ključne besede: otroci, mladi, vzgoja, družina, šola, vrednote, sožitje

UPBRINGING FOR THE MEANING OF LIFE

Our world is a world of constant changes and great risks on all levels of our lives. In a globalized world we **have** numerous things, accessories, that are supposed to ease our lives, consumerism has never been expanded as it is today, but people are more dissatisfied than ever. The children, future designers of our society grow up in the world, overwhelmed with external dražljaji of high informaton-communicational technology (virtual world). In my work I show the importance of coexistence in our society which is (still) not encouraged enough. Violence and crime are not the right ways to achieve our goals. As European Union promotes democratic means should be used instead. Family, school and a whole society is therefore responsible for education and upbringing which is plural, consisted of many different educational practices. One of the most important is upbringing for the meaning of Life, because it develops responsibility and self-responsibility of the person. It emphasises positive values, that help individual to **be**, connected with nature and to find the meaning of his/her personal life and his/her life as a citizen.

Key words: children, young people, upbringing, family, school, values, coexistence

KAZALO

1. Uvod	7
2. Vzgoja v preteklosti	11
3. Primerjava tradicionalne in moderne vzgoje	12
3.1 Tradicionalna družina	13
3.2 Moderna družina	13
3.3 Moderna vzgoja v družini	15
3.4 Medgeneracijsko sožitje	17
3.5 Sorodstvo	19
4. Bistvo vzgoje za smisel življenja	20
4.1 Družina	22
4.2 Pomen vzgojnih ustanov – šole	26
4.3 Vloga učitelja v vzgojnem procesu	30
5. Aktualnost teme za današnji čas	33
6. Izzivi sodobne vzgoje – globalizacija	37
7. Moderna vzgoja, odprta za socializacijo	41
8. Evropski model družbe	45
9. Vzgoja odgovorne osebnosti	47
10. Oris relacijskih razmerij vzgoje za smisel življenja z drugimi vzgojnimi praksami	49
10.1 Ekološka (okoljska) vzgoja	50
10.2 Vzgoja za medije	51
10.3 Potrošniška vzgoja	53
10.4 Vzgoja za kapital	54
10.5 Vzgoja za demokracijo	55
10.6 Vzgoja za strpnost	55
10.7 Sklepne misli	56
11. O vrednotah kot sredstvu vzgoje	57
12. Posameznik in družba	61
13. Nove vzgojne paradigme – novi pogledi na vzgojo	63

14. Empirični del: Primerjava Švice in Slovenije (pri uresničevanju vzgoje za smisel življenja)	67
14.1 Splošna predstavitev	67
14.2 Šola	69
14.3 Intervju	71
15. Zaključek	76
16. Literatura in viri	78

Kazalo slik:

Slika 14.1 Švica – prikaz po kantonih	67
Slika 14.2 Prikaz Švice glede na uradne jezike	68

1. UVOD

Ljudje v življenju opravljamo mnogo različnih nalog, ki se jih (pri)učimo na različne načine. Ena od najbolj pomembnih, ki jo prevzamemo z rojstvom otroka, je vsekakor vloga starša.

Svojemu otroku oziroma otrokom želimo po svojih najboljših močeh pomagati in jih vzgojiti tako, da se bodo kar najbolje znašli v življenju in postali samozavestni, odgovorni, sposobni in samozavestni odrasli člani družbe, ki bodo sposobni prevzemati odgovornost zase in za svoja dejanja ter živeti v sožitju z drugimi člani družbe. Na ta način bodo dejavno prispevali k njenemu blagostanju. Ta naloga je zelo težka, saj je starševstvo poklic, ki ga staršev ni nihče učil in nanj pripravil ter se ga morajo največkrat naučiti na svojih napakah.

Vzgoja pomeni velik, dolgoročen projekt in izziv za starše, saj se že od otrokovega rojstva dalje, in to iz dneva v dan, iz leta v leto, nenehno srečujejo s situacijami, v katerih se je treba hitro odločati o nepredvidenih dogodkih oziroma zapletih, ki imajo lahko dolgoročne posledice za otroka ali/in za starše, ali celo za vso družino. Otroci namreč nenehno preverjajo svoja stališča, ravnanja, se primerjajo in skušajo najti možnosti, ki bodo zanje najboljše. Zato je v vzgoji potrebna oziroma nujna tudi prava mera avtoritete, ki priskrbi otroku potrebne vzore in ideale, s katerimi se bo lahko poistovetil.

Pomembno obdobje v življenju otroka in tudi staršev je prav gotovo vrtec, še bolj pa šolsko obdobje. Starši si v času šolanja delijo odgovornost za rast in razvoj svojih otrok z vzgojitelji in učitelji. Prav zato je njihovo medsebojno sodelovanje zelo pomembno.

Na knjižnih policah knjigarn in knjižnic je mogoče najti precej literature z nasveti, napotki in smernicami za obvladovanje različnih vsakodnevnih situacij. Tudi različni mediji (radio, televizija, časopisi in revije, internet) se precej ukvarjajo z raznovrstnimi temami s področja vzgoje. Obstajajo šole za starše, pogosto pa je staršem v veliko pomoč tudi medsebojna izmenjava izkušenj in mnenj z drugimi starši. Kakorkoli že, na koncu je najpomembnejši notranji občutek. Pomembno se je nenehno izobraževati in izpopolnjevati ter v prvi vrsti samovzgajati sebe.

Zavedati se moramo, da na otroke vpliva vse, kar počnemo odrasli. Osnovna lastnost vzgoje je pravzaprav bolj v dejanjih (zgledih) kakor v besedah, in tega se nekateri starši zavedajo, drugi pa vse premalo, zato se prebijajo iz situacije v situacijo s pomočjo improvizacije. Otroci namreč lahko pozabijo tisto, kar smo jim povedali, ne pa tega, kar smo (jim) storili.

Pred petdesetimi leti še ni bilo zunanjih vplivov – televizije, računalnikov ipd., zato so bili starši in drugi družinski člani (najpogosteje dedki in babice) ter knjige glavni vir informacij in vzgoje otrok. Starši so skoraj neomejeno vzgajali in usmerjali svoje otroke. Vplivi od zunaj so bili neznatni ali pa so jih lahko starši sami izbirali. V današnjem globaliziranem svetu, ko nam je na dosegu roke (računalnika oz. interneta) skoraj vsak delček sveta, se tudi naši otroci nenehno srečujejo z vedno novimi informacijami in zunanjimi vplivi (računalniške igrice, filmi, reklame ipd.), preko katerih pogosto najdejo tudi odgovore na vprašanja, ki jim jih starši ne dajo ali ne znajo dati ter se na ta način vzgajajo.

Popolnoma se strinjam s trditvijo (Rutar 2005), da se moramo zavedati, da dobrine ne morejo nadomestiti ljubezni in spoštovanja. Dobre namreč niso izraz ljubezni. Prav je, da jih imamo, toda še bolj prav je, da se spoštujemo, si pomagamo in imamo radi. In pri tem sploh ni pomembno, kakšnega spola smo, koliko smo stari ali kakšno vlogo imamo v družbi.

Starši imajo pogosto toliko obveznosti, da si za otroke vzamejo premalo časa. Za vzgojo pa si je treba vzeti čas, ker pomeni ustvarjanje najbolj »žlahtnega« in največje vrednote – človeka. Ustvarjanje pomeni, da moramo najprej poznati vse zakonitosti materiala – otroka; poznati moramo tudi najboljšo metodo, in če ta pot ne vodi k človeku, ki nas zanima, izgubi svoj smisel. Če si starši ne vzamejo časa, ne bodo mogli dobro vzgajati otrok. In če otroci ne bodo dobro vzgojeni, lahko zaidejo na kriva pota. Celo dobro vzgojeni otroci lahko zaidejo, kaj šele slabo vzgojeni ali taki, ki sploh niso vzgojeni, in so le razvajeni ali pa večno prepuščeni sebi, ker starši »nimajo časa« zanje.

Zalokar Divjakova (1998) pripisuje velik pomen pri vzgoji otrok branju ali pripovedovanju pravljic. Pravljičice imajo velik psihološki pomen za vse otroke ne glede na starost, ker se ukvarjajo z bistvenimi človeškimi problemi. Otroku v simbolični obliki posredujejo sporočila o tem, kako naj se ukvarja z eksistencialnimi problemi in kako naj brezskrbno odraste do zrelosti. Pravljičica priznava tako naše doživljanje sreče kot naše stiske in bolečine; zelo resno jemlje naše

eksistencialne strahove, kot so: potreba po tem, da smo ljubljeni, strah pred tem, da bi nas drugi imeli za ničvredne, ljubezen do življenja in strah pred smrtjo.

V otroku se razvije veselje, da tudi on nekaj prispeva k skupnosti, v kateri živi, čeprav je v tem obdobju še močno egocentričen. Zdi se mu, da je središče pozornosti in da se vse vrti okoli njega. Preko pravljice pa spozna, da imajo tudi drugi pomembno mesto v bivanju. Poleg tega spozna, kaj je smisel življenja. V logoterapiji pomeni smisel prepoznavanje in udejanjanje življenjskih nalog. Če te naloge dobro opravimo, sledi zadovoljstvo. Duševno zdravje in zadovoljstvo temelji na vrednotah: ljubezen, dobrot, lepota, poštenost idr. Če otrok doživlja te vrednote, bo izpolnjeval tudi naloge, ki mu jih bo naložilo življenje, in si tako osmislil svoje življenje. Opremljen bo tudi za težave, saj bo rešitev lažje našel, če bo prepričan, da so te premagljive, ker je življenje smiselno.

Rutar piše o tem, da je bil že Platon prepričan, da morajo otroci najprej skozi zapleten in težaven proces vzgoje, ki terja določen čas, šele potem so lahko svobodni. Če ta proces zanemarimo ali pustimo v nemar, otroci ne morejo postati svobodni. Torej ni res, da so svobodni že »po naravi« ali od samega začetka življenja. Otroke je zato mogoče vzgajati za svobodo. To je osnovna dolžnost vsakega vzgojnega postopka. Nesvobodni ljudje bodo težko vzgajali za svobodo; najverjetneje bodo samoniklo vzgajali za to, kar je nemški filozof Immanuel Kant imenoval nedoletnost. O tem, da je v današnjem času veliko mladih odraslih ljudi razvajenih in nezrelih, pa je mogoče prebrati tako v strokovni literaturi kot v časopisih.

Sama sem mama treh otrok, starih trinajst, enajst in štiri leta. Starejša dva sta najstnika, ki vstopata v puberteto in že začenjata iskati svojo pot v svet odraslosti. Najmlajši pa vso družino povezuje s svojo prisrčnostjo in razposajenostjo. Vsakodnevno opažam, kako se učijo eden od drugega. Tudi ali predvsem zaradi njih in svoje potrebe po odkrivanju novih znanj s področja vzgoje, sem se odločila za to zanimivo temo. Vzgoja je trdo delo. To občutimo vsi starši. Si ga pa lahko z boljšim znanjem vsaj nekoliko olajšamo.

Največja vrednota, ki jo moremo poleg življenja dati otrokom, je brezpogojna ljubezen, brez katere si odnosa do otroka skoraj ne moremo zamisliti. Otroka pač nimamo bolj ali manj radi, če je v šoli priden ali ne, tudi v primerih, če je storil še tako hudo dejanje, to nima oz. ne sme imeti zveze z našo ljubeznijo do njega. Gotovo dejanja ne bi odobraval, ga zagovarjali, toda še vedno bi mu stali ob strani po človeški plati, zaradi ljubezni do njega.

V svoji nalogi želim predvsem s pomočjo teoretičnih virov – strokovne literature - preučiti in potrditi hipotezo, da je vzgoja za smisel življenja v sodobnem času zelo aktualna in pomembna. Vzgoja v postmoderni je drugačna od tradicionalne, zato se tudi stare vzgojne paradigme poslavljajo, se tudi morajo posloviti, pojavljajo se nove, prilagojene drugačni, pluralni družbi, katere del smo.

Na koncu bom s pomočjo metode intervjuja preverila, kako uresničujejo vzgojo za smisel življenja v Švici, ki velja za deželo z visoko razvitim sožitjem med ljudmi (narodi) in različnimi generacijami. Zanimalo me bo, kako državljani in učitelji v vsakodnevem življenju doživljajo zgoraj navedeno trditev o svoji deželi. Švici bom ob bok postavila razmere v Sloveniji in preverila, ali se tudi mi lahko pohvalimo z visoko stopnjo sožitja in dobro razvito vzgojo za smisel življenja.

2. VZGOJA V PRETEKLOSTI

Vzgoja in izobraževanje človeka je individualna in družbena potreba. V svoji najbolj elementarni obliki se pojavlja v najzgodnejši fazi oblikovanja človeka in družbe in je sestavni del razvoja posameznika in družbe. V zgodovinskem razvoju srečujemo različne oblike in načine uresničevanja vzgoje in izobraževanja ter neprestano iskanje novih možnosti usposabljanja človeka za življenje v določeni skupnosti (Pivac 1995: 47).

Družina se ne more izogniti družbenim spremembam, saj se tudi sama nenehno spreminja. Vloge in odnosi v družini so se v zadnjih letih močno spremenili in se še spreminjajo.

Na prelomu devetnajstega in dvajsetega stoletja so v patriarhalni družini otroci zadnji v družini dobili svojo posteljo, zadnji so bili obuti in najslabše oblečeni. Pri obedih je očetu pripadalo za mizo stalno in najbolj dominantno mesto, otroci pa so prostor za mizo dobili najpogosteje šele tedaj, ko so se naučili »pošteno« ali »lepo« jesti oziroma obvladati razdaljo od skupne sklede do ust. Dotlej so jedli za pečjo ali za poselsko mizo, če je bila ločena od družinske. Otroci so dobili hrano zadnji in največkrat le tisto, kar je na mizi ostalo, medtem ko je očetu redno pripadal najboljši obrok.

Družine so bile številne z veliko otroki, še posebej na kmetijah. Stari starši so bili del družine in so pomagali pri vsakodnevnih delih, dokler so bili zdravi. Ko so obnemogli ali zboleli, je bilo samoumevno, da so mlajši skrbeli zanje. Otroci so veljali za božji blagoslov, a tudi za prekletstvo, zraven želja za plodnost so živele tudi želje za »dosti kruha, pa malo otrok«. Tudi če je bil otrok v družini zaželen, so v njem videli predvsem reprodukcijo lastnega rodu in tisto moč, ki naj poskrbi za življenje svojih staršev. Od otrok se je pričakovalo, da bodo opravljali zanje najrazličnejša dela, jim stregli, jih tolažili v žalosti, v starosti skrbeli zanje.

Način ohranjanja in prenašanja izkušenj ter njihova praktična uporaba so bili temelj za razvoj šole. Nacionalno (osnovno) šolstvo je nastalo v dobi razsvetljenstva kot moderna množična, standardizirana šola, ki je obvezna za vse otroke iste starosti. V 19. stoletju je bila potreba po izobrazbi še premalo in slabo formulirana. Država je postala prvi proizvajalec izobraževanja.

3. PRIMERJAVA TRADICIONALNE in MODERNE VZGOJE

Po Habermasu življenjski svet ljudi ni konstanta, temveč se tudi sam zgodovinsko preoblikuje in doživlja različno usodo, zlasti v razmerju do drugih svetov, ki jih »producira« človek. V prvobitnih skupnostih, celo tja do konca srednjega veka, je bil vsakdanji svet pravzaprav tudi edini svet, v katerem so ljudje delovali. To izhaja iz organske narave družb, ki še niso poznale takšnega segmentiranja življenja, kot ga poznajo moderne družbe. Prav razvoj modernizacije je povzročil razpad prvotne enotnosti vsakdanjega sveta, namreč izločanje posameznih segmentov dejavnosti in nanje vezanih segmentov družbenega znanja v samostojne svetove (ekonomije, politike, kulture, znanosti itd.). Obenem se dogaja vedno večja diferenciacija med sistemi kulture, socialnim sistemom in osebnostnim sistemom posameznika. Ta proces so analizirali vsak s svoje perspektive različni avtorji, predvsem Durkheim, Mead, Weber, Parsons. Gre za proces modernizacije kot desekularizacije življenja, enostranske racionalizacije delovanja (na osnovi tehnologije in ekonomije), funkcionalne diferenciacije posameznih družbenih podsistemov, univerzalizacije vrednot in norm industrijskih družb, birokratizacije upravljanja (Ule 1993).

Procesi v sodobnih modernih družbah, zlasti industrializacija, urbanizacija, socialna mobilnost, ekonomska emancipacija žensk, množično izobraževanje in sekularizacija, so močno vplivali na spreminjanje družinskih in sorodniških struktur skupnega življenja. Socio-demografski trendi evropskih držav in tudi Slovenije kažejo na izrazito pluralizacijo družinskih oblik in življenjskih stilov.

Za večino evropskih držav, tudi za Slovenijo, je značilno upadanje stopnje rodnosti in pozen prehod v starševstvo; rojstvo prvega otroka se odmika v pozna dvajseta oziroma že zgodnja trideseta leta. Narašča tudi delež samskih gospodinjstev, enostarševskih družin in otrok, rojenih zunaj zakonske zveze; v Sloveniji je med rojenimi po letu 1996 takšnih otrok tretjina (Renner 2000).

V preteklosti je bilo življenje težko, a vendar se ljudje tedaj niso spraševali po smislu svojega dela. Smisel jim je bil namreč očiten: šlo je za preživetje, za preživetje otrok, za obvladovanje naravnih sil, za to, da si priborijo hrano, za biti ali ne biti. Preživetje je bilo zadosten smisel. Danes pa je nasprotno: preživetje je postalo samoumevno, sploh ni več nič posebnega, nobena milost, noben dar, včasih postane celo neprijetno, prisila, skorajda breme. V prostoru tega

samoumevnega preživetja je vprašanje o motivu osebnega ravnanja na drugačni ravni kot v preteklosti. Če je bilo delo prej nujno sredstvo za ohranjanje eksistence, lahko danes ohranjamo eksistenco kot sredstvo, da z njo nekaj napravimo. Vprašanje se ne glasi več: Kaj naj delam, da bom živel-a?, ampak: Čemu živim, kaj na bi še v življenju naredil-a? In kolikor bolj se bo posameznik oziral prek svojega bivanja v njegov smisel, toliko bolj bo zopet odkrival družino kot skupnost, ki ohranja bivanje in daje smisel.

Tradicionalne družbe s stabilnimi odnosi, vlogami in identitetami, s stabilnimi in ponavljajočimi se vzorci prehoda med generacijami se razlikujejo od moderne, dinamične družbe, kjer so poklicne, delovne, spolne, generacijske ter celo družinske vloge mnogo bolj nestalne, spremenljive in prehodne. Daljnosežne spremembe tradicionalnih načinov življenja pa terjajo boljše razumevanje sebe, drugih ljudi in celotnega sveta.

3.1 Tradicionalna družina

V predindustrijski družbi je družina delovala kot ekonomska in proizvodna enota z jasnimi hierarhičnimi vlogami in dobro opredeljenimi funkcijami. Ta organizacijska enota ni poznala velikih razlik med privatno sfero družinskega mikrokozmosa in javnim socialnim makrokozmosom. Posameznik se je v družini lahko naučil vseh vlog, ki jih je pozneje živel v širšem socialnem okolju. Danes pa obstajajo zelo natančne ločnice med tema dvema svetovoma. V tradicionalni družini je vladala avtoriteta staršev, predvsem očeta. Predvsem kmečke družine so bile številne z veliko otroki, ki so pomenili delovno moč in z njo gospodarsko postavko v družini.

3.2 Moderna družina

Vzorci vsakdanjega ravnanja in sožitja v današnji družini zaradi spremenjenih življenjskih razmer v primerjavi s stoletno tradicijo niso več uporabni. Družina v našem času namreč živi v drugačnih življenjskih razmerah, kakor je v preteklosti, zato je logično, da je sodobna družina (Satir 1995) drugačna, kakor je bila v preteklosti. Odziva se na spremembe v družbi in kot živa celica družbe zelo spreminja svojo podobo. Novih oblik družinskega življenja ni nujno razumeti in interpretirati kot zaton družine, ampak le kot njeno zgodovinsko spreminjanje med staro in novo podobo, kot pravi Trstenjak. Vsekakor ostaja družina središče vzgoje (Pediček 1995). Raziskave kažejo, da ji

mladi tudi danes pripisujejo velik pomen in da sta družina in zasebnost še vedno na vrhu lestvic vrednot (Ramovš 2002).

Renerjeva pravi, da je družinsko življenje ljudi, še posebej mladih v Sloveniji izrazito »evropsko«, kar velja za podatke o velikosti in tipu družin, rodnosti, sklepanje porok in razvez, kohabitacije, zunajzakonske družinske skupnosti ipd. To nas umešča v domet evropskih statističnih povprečij; razvojni trendi družinskega življenja v Sloveniji se bistveno ne razlikujejo od trendov drugod, kar pa ne pomeni, da postaja družinsko življenje vse bolj podobno in enovito (Rener in Švab 1996: 41).

V družini je prišlo zaradi življenja v sodobnih življenjskih razmerah do največjih sprememb v globalnih vzorcih vsakdanjega družinskega življenja in medčloveških odnosov. Skozi stoletja utrjeni tradicionalni vzorci niso več uporabni ne za opravljanje nujnih vsakdanjih del, kot sta kuhanje in pospravljanje, ter za delitev vlog pri tem, še manj pa za prenašanje informacij in za globljo osebno komunikacijo med člani. Obenem pa družina izgublja pomen ekonomske skupnosti in vse bolj postaja socialno-emosivna skupnost.

Če je bilo nekdaj skupno življenje moža, žene in njunih otrok že zaradi ekonomskih razlogov podvrženo dokaj ozko definiranim družinskim oblikam in normam, in ni bilo stvar posameznika, da si izbere obliko družine, se danes zdi, da je ravno obratno: vsak odrasli član družbe se more in mora individualno odločiti, v kakšni zakonski in/ali družinski skupnosti bo živel oz. ali bo sploh živel v kakršnikoli trajni zakonski/družinski skupnosti. Temu pravijo nekateri avtorji tudi fenomen vstopanja v postmoderno družino (Lüscher 1988, Beck 1989, Wilk 1989 v Ule 1993).

Tudi sodobna slovenska družina je drugačna od nekdanje. Z vidika krize in perspektiv družine smo deležni skupnega evropskega stanja. Za kakovost človeškega življenja je družinska skupina danes enako pomemben dejavnik, kakor je bila v preteklosti, toda za uspešno krmarjenje v njenih psihodinamičnih procesih in za razvidnost pri orientaciji v njej je danes treba veliko več zavestne zavzetosti kakor v preteklosti. Družina danes tudi nima nič manj smisla kakor nekoč in v njej človek uresniči enako velik kos svojega smisla, le da mora za dosego tega vložiti več zavestne osebne skrbi (Lukas 1993).

Najpogostejši model družine danes je nuklearni oz. jedrni model, ki ga sestavljajo starši s svojimi otroki. Družina se je številčno zmanjšala in njena vloga se je zelo spremenila. Z ekonomskega

vidika današnja družina ni več tista, ki proizvaja, ampak tista, ki troši. Poleg tega različne raziskave o spremembah družine kažejo stalno upadanje tistih, ki menijo, da je družina, temelječa na formalno potrjeni zakonski skupnosti, sploh še nujna ali najbolj primerna partnerska in generacijska skupnost. Enako kot drugje v Evropi sta bili tudi v Sloveniji zakonska in zunajzakonska družinska skupnost že pred časom izenačeni.

Zanimivi so se mi zdeli izsledki mednarodne sociološke raziskave o odraščajočih otrocih, v katero je bilo vključenih 646 otrok iz Slovenije, 150 s Tržaškega in 650 iz Italije (Bajzek 2003). Ta je pokazala nekatere splošne trende, ki so skupni evropskim državam: odnosi v družini so se spremenili in izgubili nekdanjo patriarhalno naravnost, v ospredju so pozitivne vzgojne prakse, raven starševske podpore je visoka, med starši je značilna visoka stopnja tolerance in dopuščanja osebne avtonomije itd. Družina izgublja značaj biološke naravne danosti in vse bolj postaja način bivanja s pomembnimi drugimi, ne glede na to, ali je otrok potomec staršev ali ne. To, kako starši cenijo otroka, postaja življenjska vsebina in smisel skupnega življenja.

3.3 Moderna vzgoja v družini

Nič več ni jasno, tako kot je bilo še pred dvema generacijama, kako in k čemu vzgajati svoje otroke. Ta negotovost staršev izziva potrebo po profesionalni vzgojni pomoči, npr. psihologov, zdravnikov, pedagogov. Popolnoma se strinjam s trditvijo, da kljub pravi invaziji raznih organizacij socializiranega starševstva na družino starši zato niso postali bolj gotovi, prej obratno, bolj odvisni in s tem še bolj negotovi (Lasch 1979: 193 v Ule 1993).

Pri vzgoji družina skrbi za primarno socializacijo in tudi tu je njena vloga vedno manjša. Vzgojne ustanove, kot so vrtci, šole, socialni centri, sredstva obveščanja, ustvarjajo široko mrežo, ki vedno bolj intenzivno sodeluje in vzporedno spremlja odraščanje otrok že v zelo zgodnji dobi.

Pereč problem današnjega časa, ki ga še posebej občutijo otroci, je, da imajo starši premalo časa zanje. Bitka s časom v sodobni družbi hitrega tempa življenja ni nekaj novega, saj nemalokrat slišimo, kako ljudem kronično primanjkuje časa. Starši so pogosto še v večji stiski, saj težko uskladijo zahteve zunanjega sveta, kariero in zasebno življenje. Rešitev problema vsekakor ni preprosta, saj bi bile za izboljšanje situacije nujno potrebne korenite spremembe v družbi.

Sodobna družba bi se morala bolj osredotočiti na podporo družinski skupnosti, in to ne samo v gospodarsko socialnem, ampak predvsem v družbenovzgojnem in moralnem pogledu.

Zaradi vse večje zaposlenosti staršev in njihove odsotnosti v družini so se starši pri vzgoji pogosto prisiljeni naslanjati na pomoč znancev, prijateljev, sorodnikov, vrtcev, šol itd. Ti subjekti pa ne dajejo otroku potrebne topline in emocionalne kakovosti v odnosih. Nezadostna emocionalna kakovost zgodnjih odnosov otroka s starši in drugimi »nadomestnimi« osebami v otroku lahko še utrdi vztrajanje pri idealu »dobre matere«. Zaradi odsotnosti matere se lahko simbiotska navezanost otroka na mater še okrepi in ne zmanjša. Otrok kompenzira svoje emocionalne frustracije s fantazijami o »dobri materi« (Ule 1993).

K takemu stanju so veliko prispevali specializacija in delitev dela, večja vloga države in njeni posegi na vzgojno in informacijsko področje, ekonomska osamosvojitve žene matere in s tem povezana sprememba starševskih vlog in pogledov na vzgojo. Delitev vlog in starševska hierarhija je danes zelo zabrisana in dinamična.

Mnoge okoliščine niso v rokah vzgojitelja. Tako danes ni več ne otroštva v pravem pomenu, ne pubertete. Otroci veliko časa preživijo pred računalniki ali televizijo in mediji jih preko video zaslona brezobzirno zasipajo oziroma »razsvetlujejo« z vsem mogočim, kar otroke izredno hitro postara. Na ta način mediji vplivajo na otroke, da dejanski svet doživljajo virtualno, idealizirano, celo popačeno. Otrok mora sam predelati neštete vplive množičnih občil in javnega mnenja, institucionaliziranega in od zunaj vsiljenega mišljenja (Trstenjak 1974: 24). Puberteta pa je bila daljnosežno oropana svoje funkcije z »emancipacijo mladine«, ki ločitev od domače hiše napravlja za takšno farso, da je komaj še kaj navezanosti na dom. Posledica vsega tega je, da mladi izredno počasi postajajo zreli. Hitro staranje in počasno zorenje, izgubljeno otroštvo in prezgodnje odraščanje, elektronika kot fascinacija in zahteve po svobodi kot provokacija – vse to danes otežuje vzgojni proces, in še mnogo drugega.

Spremembe v razmerju moči med mlajšimi in starejšimi se še posebno kažejo v sferi zasebnosti, kjer mlajši prav tako pridobivajo več moči. To se kaže v liberalizaciji vzgojnih stilov, zlasti v odpovedi kaznovanju in nasilju pri vzgoji otrok, v čedalje bolj neformalnih in bolj osebnih odnosih med odraslimi in mladimi. Starši imajo manj potreb po formalnem izkazovanju avtoritete. Tudi odrasli zavračajo nemo življenje in tiho pokorščino mlajših do starejših generacij.

Vedno bolj se uveljavljajo oblike reflektivnega pogovora med generacijami, intenzivna kultura pogovora. Otroci in mladi so prej samostojni v odnosu do izvornih družin in doma. Povezave med starši in otroki postajajo zelo prožne, tako da mladi izkoriščajo pomoč staršev le tedaj, ko se znajdejo v psiholoških ali ekonomskih težavah. Starši bodo postali vse bolj svetovalci, ne pa nadzorniki in oblikovalci življenjske poti svojih otrok¹ (Ule in Mihelj 1995: 60).

Družina izpolnjuje svoje naloge, kadar starši zrelo in odgovorno oblikujejo otrokom njihov življenjski prostor, jim pomagajo odkrivati svet in medčloveške odnose, napolnjujejo skupnost s pristno emocionalnostjo, vzgajajo za sožitje, strpnost in kakršnokoli drugačnost, učinkujejo z zgledom in otroka spoštujejo ter s tem spodbujajo njegovo samospoštovanje in samopodobo – z drugimi besedami, kadar vzgajajo za smisel življenja.

3.4 Medgeneracijsko sožitje

Družbeni prehodi od ene generacije k naslednji omogočajo prenašanje kulturne dediščine od starejših generacij na mlajše. Pomenijo pa tudi, da se ta dediščina lahko spreminja, prenavlja in prilagaja novim znanjem in novim razmeram. Tradicionalne družbe so poznale le malo sprememb v prenašanju kulturne in zgodovinske dediščine s starejših na mlajše generacije. V modernih družbah pa so se medgeneracijska razmerja bistveno spremenila. Za nove generacije ni dovolj, da samo osvojijo znanje predhodnih generacij, da sprejmejo tradicijo, ampak morajo preseči starejše generacije, če se hočejo potrditi (Ule in Kuhar 2003: 13).

Vloga starih staršev se v sodobni družbi spreminja. V začetku 19. stoletja je bila življenjska doba ljudi krajša, v današnji družbi pa se le-ta v vseh razvitih družbah močno podaljšuje zaradi boljše prehrane, higiene in napredka medicine. S tem se je ponudila izjemna priložnost za oblikovanje še tesnejših odnosov med prvo in tretjo generacijo². Slednja je namreč, kot pravi Ramovš (2002), »komplementarno dopolnilo starševske generacije pri zadovoljevanju potreb otrok in mladine«.

---

¹ Avtorja govorita o organiziranem lobiranju, kjer poskušajo starši kot skupina pritiska od zunaj delovati na kulturne in šolske institucije, da bi tako izboljšali življenjske možnosti svojih otrok.

² Generacija je družbena skupina podobne starosti, ki živi v podobni družbeni in zgodovinski situaciji, na podoben način doživlja čas, v katerem živi, pridobiva podobne izkušnje in znanja, razvija podobna stališča, vrednote, življenjske stile (Ule, Kuhar, 2003: 12).

Kljub temu so v mnogih sodobnih družbah tovrstne vezi bolj šibke. Sodobni stari starši živijo bolj avtonomno in aktivno v tretjem življenjskem obdobju in za mnoge evropske države je značilno, da le-ti živijo samostojno, ločeno od družine.

V Sloveniji so precej razširjene »trogeneracijske hiše«, v katerih ljudje iz različnih generacij živijo avtonomno, a hkrati povezano. To pomeni, da živijo starostniki v isti hiši, a ne v istem gospodinjstvu s svojimi otroki in vnuki. Na ta način so postavljene večje možnosti za razvoj boljših odnosov med starimi ljudmi, odraslimi otroki ter najmlajšo generacijo. Tovrstni način »sobivanja« je še bolj pristen v primestnih naseljih in na podeželju.

Ramovš (2002) trdi, da je tesen stik stare in mlade generacije življenjskega pomena za dober razvoj prve generacije, nič manj pa ni pomemben za tretjo generacijo. Tovrstne vezi med mlajšo in starejšo generacijo so pomembne in nujne za premagovanje sodobnih tabujev o starosti ter za oblikovanje pozitivnega odnosa mladih do starosti in starostnikov. Ta stik je še posebej pomemben, ker se vse razvite družbe soočajo z gerontološkim bumom oziroma z demografsko eksplozijo starega prebivalstva.

Starost je ravno tako kot otroštvo obdobje, ki zahteva posebne pogoje in ima posebne zakonitosti, ki pa jih danes vse prevečkrat nekako nočemo videti in se z njimi soočiti. V manj civiliziranih kulturah so bili stari ljudje vedno nosilci modrosti, moči in zgleda mlajšim. Ker so mnogo doživeli, izkusili, pomeni tudi, da so bili dobro opremljeni za življenje. Tudi danes bi morali poslušati nasvete starejših in spodbujati medgeneracijsko sožitje, ne le v družinah, ampak tudi v šolskih vzgojnih procesih in v celotni družbi. Namesto tega pa v našem sobivanju prepogosto ne najdemo sožitja in izkoristimo bogatenja ob izkušnji drugega ter smo zato drug drugemu odtujeni.

Za doseganje večjega sožitja bi morali doseči boljše sodelovanje med generacijami, to pa pelje v izmenjavo izkušenj med le-temi in predvsem nabiranje pomembnih izkušenj za mlajšo generacijo. Mladi bi morali bolje spoznati proces staranja, da bi doumeli, da s starostjo pride do določenih sprememb, in da bi spoznali možnosti prenosa izkušenj in dobrih praks ter priložnosti za sodelovanje v obeh smereh. Pomembno mesto v zblíževanju generacij prav gotovo zavzema vmesna generacija, ki tej temi pri vzgoji pogosto namenja premalo pozornosti.

V vzgojo bi bilo treba vnesti elemente solidarnosti, sočutja, sprejemanja drugačnosti (starejših), ponujanja pomoči in prostovoljno delo – pridobivanje izkušenj, ki jih ni mogoče pridobiti v nobeni šoli in ki človeku ostanejo za vse življenje.

V Sloveniji se veliko mladih, predvsem srednješolcev, vključuje v organizirano prostovoljno delo za pomoč starejšim osebam. Ta pomoč je lahko praktične ali psihosocialne narave. Prostovoljci obiskujejo starejše osebe v domovih, se z njimi družijo, jih vodijo na sprehode, zanje opravljajo nakupe ipd. V teh dejavnostih med mladimi in starejšimi nastaja odnos prijateljstva in vzajemnega izmenjavanja človeških dobrin. Mladi prinašajo starejšim utrip sedanosti in svežino mladosti, jim krajšajo čas, da se ne počutijo osamljene, stari pa posredujejo mladim svoje izkušnje.

Znatno manj je organiziranega prostovoljnega dela v obratni smeri, to je, da bi starejši v okviru nevladnih organizacij ali v okviru institucij (šol, bolnišnic, centrov za socialno delo itd.) pomagali otrokom in mladim. V zahodni Evropi in v Združenih državah Amerike se starejši v mnogo večji meri vključujejo v takšne oblike pomoči. Starejši imajo velik kapital, s katerim lahko izboljšujejo kakovost življenja otrok in mladih v skupnosti in še posebej pomagajo otrokom in mladim s posebnimi potrebami (Evropska unija – priložnost tudi za starejše 2004: 17).

3.5 Sorodstvo

V večini tradicionalnih kultur so bile sorodstvene mreže glavna osnova vseh odnosov. V modernih družbah pa so postali sorodniški odnosi manj pomembni, razen tistih sorodnikov, s katerimi skupaj živimo. Zato obsega danes sorodniška mreža v glavnem starše, otroke, stare starše (ki večinoma živijo drugje), brate in sestre, vnuke in vnukinje ter nekatere bratrance in nečake. Približno 50 % najmočnejših medosebnih odnosov zunaj doma predstavljajo odnosi s sorodniki. Lahko bi rekli, da je sorodstvo v današnji družini bolj psihološka sestavina. Nima več take biološke in povezovalne moči, kot jo je imelo nekoč. Vendar pa je pomembno, da ima družina v sebi izredno in iznajdljivo moč prilagoditve novim socialnim razmeram v okolju.

Po Renerjevi v družinah ženske nasploh opravljajo sorodniško delo, ki zajema urejanje in skrb za relacije z drugimi sorodniki, vodenje evidence o osebnih praznikih sorodnikov, organiziranje počitnic, obiskov pri sorodnikih in podobno (Rener in Švab 1996: 52).

4. BISTVO VZGOJE ZA SMISEL ŽIVLJENJA

Človek je kulturno in civilizirano bitje, ker se z vzgojo že v prvih obdobjih življenja nauči glavnih spoznanj in izkušenj vseh prejšnjih rodov in nato gradi naprej na njih (Ramovš 1990). Osnovni temelj, na katerem gradi vsa vzgoja in samovzgoja, je torej doživljajsko sprejemanje novih vsebin v zavest in preko nje v vedenje. Radovednost, vedoželjnost in posnemanje kažejo, da je učljivost človekova temeljna značilnost, celo potreba. Ta potreba je v otroštvu zelo močna, z rastjo in staranjem pa upada. Za človeka je tudi značilno, da v mladosti poudarjeno išče svoj smisel k sreči in se običajno niti ne zaveda, da sreča pomeni srečanje z bistvom človeka, z jedrom dobrega, kar je v vsako živo bitje položila že narava. Kultura pa poskuša dano še oplemenititi in preko vzgoje osebnosti uči mlade rodove, kaj je dobro ali slabo, vredno ali nevredno (Kren-Obran 1995: 10).

Vzgoja³ in vzgajanje sta besedi, ki se danes na pedagoškem, didaktičnem, psihološkem ter sociološkem področju pogosto uporabljata. Pri tem pojmu je vedno v ospredju sinteza znotraj socialne stvarnosti; sinteza med prenosom kulturne dediščine in družino, okoljem, v katerem se oblikuje osebnost. Če poučevati pomeni prenašati določene pojme, potem vzgajati pomeni komunicirati in pomagati odkrivati vrednote. Realna in zdrava vzgoja je lahko dobra kombinacija idealov kulture in bogastva človekove narave, če sloni na objektivnih presojah, upošteva individualne posebnosti posameznika in dela optimalne kompromise.

Vzgoja je proces celostnega oblikovanja osebnosti (edukacija). Temeljni cilj vzgoje je usposabljanje človeka za primeren način življenja v danem okolju. Ker gre pri tem predvsem za usposabljanje človeka kot odnosnega bitja, je jedro vzgoje socializacija, usposabljanje za primerne medčloveške odnose. Glede tega ni razlike med primarno družinsko, sekundarno šolsko in kasnejšo andragoško vzgojo.

Z vidika doživljanja je cilj vzgoje pristno, globoko in uravnovešeno doživljanje resničnosti in sebe v njej, kar je osnova za primerno vedenje in ravnanje ter pristno, globoko in uravnovešeno doživljanje soljudi, le-to pa je bistveno za zdrave medsebojne odnose.

---

³ Izraz vzgoja (lat. *educatio*, angl. *education*, ital. *educazione*, nem. *Erziehung*) pomeni, da s prizadevanjem, ki mu pravimo vzgoja, v človeku spravimo ali izvlečemo na dan tiste njegove zmožnosti in vrline, ki so bile prej skrite.

Odnos med starši in otroki se začne že ob otrokovem rojstvu in običajno traja do smrti staršev, vendar ima več različnih faz. Na začetku je odnos povsem odvisen od staršev. Otrok se razvija in osamosvaja in po adolescenci največkrat zapusti družino staršev. Pogosto ta razvoj spremljajo velike krize v odnosih med starši in otroki ter uporniško vedenje otrok v adolescenci, posebej če starši v svojih odnosih ne morejo slediti razvoju in spremembi otrok. Mladostnik in odrasel otrok zavzameta bolj enakopraven odnos s starši, v starosti pa postanejo starši odvisni od otrok.

Glavne dejavnosti, ki jih opravljajo skupaj starši in otroci, so hranjenje, nadzor, vzgoja in urjenje otrok za »družbeno sprejemljivo vedenje«. Med starši in otroki je veliko povezanosti in izražanja različnih čustev, v zgodnjem otroštvu tudi precej telesnega stika. Zaradi močne navezanosti med starši in otroki so njihovi medsebojni intimni odnosi zelo dolgotrajni. Navezanost med starši in otrokom je močnejša, če starši otroka hranijo, se z njim igrajo, stopajo z njim v raznovrstno socialno interakcijo z veliko neverbalne komunikacije (telesni stik, nasmeh, pogled ipd.).

Odraščajoči otroci potrebujejo:

- **starše**, ki so smerokaz svojim otrokom na poti zorenja, ki znajo vzpostaviti komunikacijo in ki ne prelagajo na druge ustanove (šolo, združenja ipd.) tistih nalog, ki so po dolžnosti in pravici le njihove, in jih lahko izvajajo le starši sami;
- **sposobne vzgojitelje**, ki v stiku z učenci uveljavljajo svojo prvenstveno humanistično vlogo in delujejo s svojim zgledom, ne s tem, kar pravijo ali učijo;
- **druge odrasle**, med katerimi bodo lahko odraščali v zrele osebnosti, saj potrebujejo sredino, v kateri se lahko orientirajo.

V strokovni literaturi je pogosto omenjan Viktor E. Frankl, ki velja za očeta logoterapije⁴. Že v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja je spoznal, da se po vsem svetu pojavlja občutek brezsmiselnosti, in kot reakcijo nanj je razvil logoterapijo. Občutek brezsmiselnosti se je danes razrasel v očitno krizo modernega človeka. Bilo bi nepošteno očitati le staršem, da svojim otrokom niso posredovali dovolj smisla za življenje, saj tega sploh ne moremo posredovati, lahko

---

⁴ Logoterapija – po Franklu psihoterapevtski postopek, ki izhaja iz človekove osebnosti, ima za bistveno človekovo duhovno dimenzijo in dolžnost, da uresniči smiselne možnosti, ki ga obdajajo v objektivni stvarnosti. Iz duhovne dimenzije izhaja tudi človekova zmožnost, da vedno odloča, kakšen bo njegov obstoj in kaj bo postal v naslednjem trenutku.

ga le pokažemo s svojim zgledom. Edini resnični instrument za spodbujanje osebnosti je pedagoški zgled, ki nam je na razpolago pri vzgajanju. Izpolnitev smisla je možna le tako, da ta smisel živimo. Toda če starši sami dvomijo o smislu svojega življenja, zaradi česar mnogi danes trpijo, potem niso zmožni biti s svojim življenjem vzor, kako izpolniti smisel – in začarani krog se s tem zapre (Lukas 1993).

Frankl tudi pravi, da nikakor ni vsesplošnega smisla življenja, ampak so samo edinstveni smisli posameznih položajev. Ne smemo pozabiti, da so med temi položaji tudi taki, ki imajo nekaj skupnega, torej si jih delijo človeška bitja v vseh delih družbe, še več, skozi vso zgodovino. Ti smisli niso povezani z edinstvenimi položaji, ampak se nanašajo na človeško stanje - so tisto, kar imamo za vrednote. Vrednote bi lahko označili kot tiste smiselne pojme, ki se kristalizirajo v značilnih položajih, s katerimi se mora soočati družba ali celo človeštvo.

Po Franklovem mnenju v življenju lahko najdeš smisel, če ustvariš delo, opravljaš dejanje ali izkušaš dobroto, resnico in lepoto, naravo in kulturo; ali, ne nazadnje, če srečaš kakšno drugo edinstveno bitje prav v edinstvenosti tega človeškega bitja – drugače povedano, če ga ljubiš.

Cilj vsake vzgoje je samoeducirana osebnost. Zato danes postaja vzgoja multifunkcionalna in usmerja posameznika od zunanje kontrole, ki spodbuja odpor do dela in tudi odpor do vzgoje, k samokontroli. Samovzgoja kot vplivanje posameznika samega nase je v usklajevanju in pomiritvi bipolarnih dvojic, ki se v raznih zgodovinskih obdobjih različno izražajo. To funkcijo ima že vzgoja kot vpliv vzgojitelja na gojenca od zunaj. Tako vzgoja kot samovzgoja sta načina razvoja človeka od čutnosti k razumu, od odvisnosti otroka do samostojnosti odraslega, od nevzgojenosti k vzgojenosti, od narave h kulturi, od revščine do bogastva in moči, od nižjih k višjim sposobnostim, od zlega k dobremu itd. (Novak 1995: 13). Le samovzgojena oseba torej lahko živi svobodno, kakovostno polno življenje.

4.1 Družina

V literaturi najdemo veliko bolj ali manj različnih definicij družine. Najsplošnejše povedano, je družina socialna skupina, ki sloni na prostorski ali časovni (generacijski) povezanosti in pripadnosti članov. Vendar pa družina ni le ohlapna skupina nekih med seboj sorodstveno povezanih ljudi različne starosti, ampak čisto poseben, sprecifično človeški socialni sestav, ki je – vsaj do danes in kljub mnogim drugačnim poskusom – ostal nenadomestljiv (Lukas 1993).

Ob besedi družina pomislimo na sisteme oseb, znotraj katerih obstajajo bolj ali manj tesni osebni stiki. Kot taki predstavljajo po eni strani kontekst obnašanja, doživljanja, razvoja posameznika; po drugi strani pa posameznik ravno skozi te življenjske oblike vpliva na oblikovanje odnosov v osebnih sistemih, katerih del je. To je bistvo osebnostnega razvoja v družinskem kontekstu. Odnosi se oblikujejo skozi skupno življenje in vodijo do skupnih ciljev, skupnih občutij, skupnih želja, skupnega delovanja in doseganja ciljev (Schneewind 1992 v Ule 1993).

Družina je osnovna institucija zasebnega življenja, kjer se oblikuje večina za ljudi pomembnih socialnih odnosov. Od vseh socialnih skupin, v katerih živimo, se družina loči po tem, da nas v vsem našem življenju stalno poziva, da se na vse načine odzivamo nanjo in na potrebe njenih članov. V druge socialne skupine, v katere smo vsakodnevno vključeni, smo vključeni le določen čas in vsebinsko omejeno. Družina je skupnost, ki združuje najmanj dve generaciji, je mesto dogajanj in odnosov, je dinamična celica, ki se konstantno odziva na potrebe posameznega člana in celotne družinske skupnosti. Je institucija, ki se odziva na izzive in spremembe sodobnega sveta, je družbeno priznana (legitimirana) skupina, in to predvsem zaradi svojih temeljnih funkcij: biološke reprodukcije, skrbi za otroke in vzgoje otrok, doma, v katerem poteka zadovoljevanje osnovnih človekovih potreb (hranjenje, seksualna dejavnost, fizična in socialna zaščita in varnost), prenašanja kulturnih vzorcev, tradicij, znanja med generacijami.

Za človeka in človeštvo pomeni družina metropolitansko središče človeških izkušenj, ki jih posameznik na odločilen način sprejme iz zaklada stotisočletne zgodovine, preko nje redno prispeva svoj osebni del življenjskih izkušenj v zgodovinsko-kulturno zakladnico človeštva. Kopičenje izkušenj pa je skrivnost človeškega napredka v primerjavi z živalmi, kjer vsaka začne »zgodovino« znova po skupni nagonski pameti. Družina je načelno že tisočletja kraj, kjer ljubezen prehaja v dejanja, kjer človek živi, s tem da živi za nekoga, da živi drug za drugega, kraj, kjer človek vsak dan uresničuje več kot samega sebe. V sodobnem času pa družina čedalje bolj postaja tudi enklava zasebnosti in sprostitev, s tem pa tudi kraj samorealizacije posameznika in ne kraj dolžnosti in obveznosti. Poleg tega daje družina posamezniku okrilje, v katerem doživlja sprejemanje in ljubezen in v katerem se čuti zaželenega in varnega.

Družina je skupnost, v kateri se po Franklu lahko izpolni smisel posameznikove individualnosti. Vsak človek vse svoje življenje išče smisel, in ta svoj proces lahko optimira le, če zadene ob zahtevo, ki terja njegov individualni odgovor in njegov osebni prispevek. Tega nihče ne more dati prav takšnega in tako kot le on.

Osnovni pogoj družinskega življenja je povezanost in avtonomija družinskih članov. Skupna naloga družine je, da obema procesoma daje neko realno podobo in ju medsebojno usklajuje (Hess in Handel 1980 v Ule 1993). Temelj družinskega sveta so vsakodnevne interakcije med družinskimi član, ki dajejo značilno podobo družinskemu življenju in prinašajo skladnost v široko polje zaznav, emocij, delovanj, vzgojnih procesov in sprememb, ki jih doživljajo in izvajajo člani družine.

Pri tem gre za naslednje temeljne procese:

- konstitucija in vzdrževanje ravnotežja med individualizacijo in avtonomijo posameznika v družini in soodvisnostjo z drugimi člani družine,
- vzpostavitev sistema kolektivno validiranih predstav o sebi in drugih članih družine,
- razvijanje določenih interakcijskih vzorcev o centralnih družinskih dogodkih in temah,
- utrjevanje in obmejevanje družinskega življenjskega sveta,
- soočenje s pomembnimi socialnimi problemi življenja družine, kot so npr. definicija spolnih in generacijskih vlog v družini (Ule 1993).

Odnos med starši in otroki prispeva vedno več k odnosom v družini. Otrok v zgodnjem otroštvu potrebuje občutek varnosti in sprejetosti, tega pa si lahko pridobi le v čustveno pozitivnem ozračju, ki mu ponuja primerne objekte identifikacije ter s tem možnost podreditve avtoriteti prvih skrbnikov.

V svoji vlogi osnovne institucije v sferi zasebnosti/potrošnje opravlja družina dve pomembni funkciji: biosocialno reprodukcijo (rojstvo in vzgoja otrok) in individualno psihosocialno reprodukcijo družinskih članov (vsakodnevno obnavljanje delovne sposobnosti in sposobnosti za preživetje v konkurenčnem boju na trgu delovne sile in/ali kapitala). Obe funkciji sta osnovi celotne družbene proizvodnje in s tega vidika ima družina izredno pomembno ekonomsko funkcijo, čeprav ta ni predvsem proizvodna funkcija, kot je bila v tradicionalni družini.

Prva naloga staršev odraščajočih otrok je, da omogočijo pogovor in dialog. Skupaj morajo razpravljati o vsakdanjih problemih in o vsem, kar jih spremlja. Starši morajo spremljati svoje odraščajoče otroke tako da iščejo vzroke za stvari, ki se dogajajo okrog njih, da jim razložijo, zakaj je v nekaterih situacijah bolje ravnati tako in ne drugače. Pomagati jim morajo, da analizirajo lastna stališča in stališča drugih, in jih utrjevati v samostojnem odločanju. Samo tako

lahko otroci pridejo do samostojnih razlag svojih dejanj in so zmožni na novo razumeti samega sebe in okolje, v katerem živijo.

Mnogo bolj kot tim delovne skupnosti živi družina od nezamenljivih prispevkov svojih članov. V družini ni oče le tisti, ki zasluži denar, mati gospodinja ter čistilka, babica varuška in otrok splošni objekt skrbi. V družini se ne da ob izpadu enega družinskega člana preprosto poiskati drugega, ki prevzame njegovo vlogo, kar je mogoče npr. v podjetju. Za družino posameznik ni najvažnejši zaradi tega, ker dela nekaj pomembnega, ampak zato, ker vse, kar dela, dela na svoj individualni način in s tem v družini doseže stopnjo zaupnosti, da je zaradi nje za družino na vsem svetu edinstven.

Vsak družinski odnos ima svojo enkratnost z vsemi prednostmi in pomanjkljivostmi. Dejansko je enak mozaiku, ki ni nikdar več istoveten sam s seboj, če en njegov delček vzamemo ven oziroma ga nadomestimo z drugim. Skratka: družina daje posamezniku priložnost, da postane individualen del smiselne celote in da na tej poti pride do dna globine smisla svojega lastnega bivanja-življenja.

Družina že od svojega začetka pomeni varnost. Brezpogojna varnost je, dokler je nedotaknjena. Družina je zavetje za življenje in zavetje za človeka vredno umiranja; je prizanašanje mladosti in upoštevanje starosti. Družina – ne glede na svojo obliko - pomeni vedeti, da imamo na tem svetu prostor, ki ga ne moremo izgubiti, mesto, kjer smo vedno dobrodošli, ne glede na to, ali smo berač ali milijonar. Z denarjem in s silo se da sicer marsikaj kupiti in izsiliti, toda ne bivanjske varnosti.

Pomembno pa je, da družina, ki je prvi socializator pri vzgoji otrok, sprejema tudi druge, še posebno šolo. Šola je namreč za otroka nadaljevanje in dopolnjevanje dela, ki ga je začela družina, je pa hkrati tudi odmik od nje. Šola je v vzgojni vlogi omejena, zato je njuno medsebojno sodelovanje zelo pomembno. Če se družina strinja ali ne, vrednote, ki jih otrok prinaša iz šole, vsekakor vplivajo tudi nanjo. Poleg tega otrok v šoli brez podpore družine težko uspeva.

V zadnjih nekaj desetletjih zaznavamo v razvitih zahodnih družbah opazne spremembe v družinskem življenju, ki jih prej s konceptom moderne nuklearne družine nismo zaznavali.

Spremembe družin po obliki zajemajo pluralizacijo družinskih oblik in zmanjševanje števila družinskih članov. (Švab 2001: 47, 59).

T. Hareven ugotavlja, da se je v zadnjih dveh desetletjih zgodovina družine uspela pomakniti od koncepta družine kot statične enote v neki konkretni časovni točki k preučevanju družine kot procesa (Švab 2001: 27).

Avtorji si niso enotni glede tega kako radikalne so spremembe družinskih oblik in kakšen vpliv imajo na družbo kot celoto.

4.2 Pomen vzgojnih ustanov – šole

Šola je nujnost sodobnega sveta. Je ustanova, katere temeljni namen je pridobivanje znanja oziroma izobraževanje. Poleg izobraževalne funkcije za uspešno poklicno življenje, pa mora imeti šola tudi vzgojno funkcijo. Je tudi eden od pomembnih dejavnikov socializacije, ki spremlja posameznika od otroštva in včasih celo do prvih let odraslosti, v njej pa poteka proces sekundarne formalne socializacije. Šola že v zgodnjih, nežnih letih posega v svet otroka. Čas, ki ga danes namenjamo izobraževanju, je zelo podaljšan, saj je za različne zahtevne poklice potrebna dolga in temeljita priprava, ki zahteva vedno več specializiranega znanja in veščin. Glede na to, da živimo v času velikih družbenih sprememb in da je naše družbeno življenje zapleteno in dinamično, je tudi naš edukativni sistem postavljen pred vedno nove zahteve in izzive.

Šola ima svoje jasno določene funkcije, veliko bogastvo različnih znanj in možnosti medosebnega oblikovanja, ki jih mora ponuditi učencem, da se naučijo »biti« v stvarnosti, ki je vedno bolj zapletena. Šola ima svojo nenadomestljivo kulturno vlogo. Ta je predvsem v tem, da razvija humane in demokratične medčloveške odnose. Ne le da poučuje, ampak da tudi vzgaja. Ne le da nauči pisati in brati, ampak da nauči, kako postati človek, da posameznika počloveči (humanizira) in mu nakaže pot do polne osebnosti in humanosti. Šola bi morala biti šola za razvoj in rast osebnosti. S pomočjo šole bi se morali otroci in predvsem odraščajoči otroci naučiti razvijati lastno kritičnost in ustvarjalnost, si oblikovati lastno osebnost, ki bo drugačna od drugih, a bo vendar imela globok čut solidarnosti, in končno, razviti osebnost miru in sožitja.

Šolo bi lahko opredelili tudi kot »otrokovo prvo delovno mesto«, ki ga osem ali devet let ne more zamenjati, kajti vsi otroci so po zakonu dolžni obiskovati osnovno šolo. Za otroka šola pomeni fizični in socialni življenjski prostor s številnimi izredno pomembnimi odnosi in dogajanjem. Šola v pozitivnem pomenu deluje na otrokov psihosocialni razvoj, kadar je otrok za šolske aktivnosti motiviran in ob njih dosega uspehe, če se obenem v razredu dobro počuti in ima zadovoljujoče odnose tako z učitelji kot s sošolci. Izobraževanje je torej tudi družbena izkušnja, v kateri se otrok odkriva, razvija sposobnosti v odnosu do drugih in pridobiva temeljna znanja in spretnosti.

Kritičnost in ustvarjalnost, ki si ju morajo razviti odraščajoči otroci, je danes prav gotovo posebnega pomena. Danes najbolj razširjeni obliki vedenja sta prilagodljivost (konformizem) in pasivnost, ki ne pomagata razvijati samostojnosti, kritičnosti in sprejemanja odločitev, ker vse to namesto nas počnejo televizija in množična občila. Vzgajati h kritičnosti in k ustvarjalnosti pomeni vzgajati za svobodo, v kateri posameznik lahko živi svojo individualnost, humanost in dostojanstvo po lastnih vrednotah in odločitvah. V kritični in ustvarjalni osebnosti lahko vidimo vzgojni ideal za danes in za prihodnost. Taka vzgoja lahko izpolni nalogo kulturne osvežitve, ki ne bo več povzročala uniformiranosti in pomasovljenosti. V taki vzgoji lahko vidimo posameznika kot dejavnega protagonista prihodnosti in neponovljive izvirnosti vsake osebe.

Osebna samostojnost in solidarnost je druga pomembna lastnost, ki si jo mora učenec pridobiti in privzgojiti v šoli. Vsak učenec si mora ustvariti svojo lastno samostojno istovetnost, ki bo rasla v solidarnostnem okolju in se izognila nevarnosti zaprtosti v samo sebe, individualizmu in zagledanosti vase. Televizija in druga sredstva obveščanja žal dajejo odraščajočim otrokom veliko možnosti, da bežijo pred stvarnostjo, se zatekajo v fantastični, vase zagledani (narcistični) svet, zanemarjajo globoke medčloveške odnose in se nimajo priložnosti srečati tudi s trpljenjem, preizkušnjo in z lastnimi mejami.

Tretja pomembna značilnost, ki si jo odraščajoči otroci morajo pridobiti, je oblikovanje osebnosti miru in sožitja. Mir je v tem pogledu mišljen kot tista vrednota, ki temelji na velikih idealih človeškega sožitja, kot so pravičnost, svoboda in ljubezen. Vzgoja za smisel življenja je potrebna zato, da se lahko ustvari res kakovostno življenje in sožitje. Zato mora šola zavzemati jasna stališča do pozitivnih vrednot in visoko ceniti smiselno in plemenito življenje ter učence že v zgodnjih letih odvrčati od tistih protivrednot, ki jih ponuja okolje v obliki različnih zasvojenosti z mamili ali vsakovrstnim nasiljem.

Šola mora biti šola kulture. Otrok mora v tej ustanovi uresničevati svojo pravico do vzgoje in kulture. Šola mora biti kraj, kjer se bo otrok naučil, kako biti, kjer se bo nenehno srečeval z zdravimi napotki za graditev in utrjevanje svoje lastne žlahtne človečnosti. Biti mora vzgojna, to je pozorna na proces odraščanja. Šola mora biti tisto okolje, v katerem bodo odraščajoči otroci našli dostojanstvo in lastno vrednost pred samim seboj in pred drugimi.

Žal pa šola za nekatere učence postane prostor, v katerem se poglobijo problemi, razočaranja in osebne stiske. Namesto da bi bila šola tista, ki navdušuje za življenje, postane nekaj, kar ima prav nasprotno učinke in kar nekateri začnejo celo sovražiti. Najslabši je položaj pri tistih odraščajočih otrocih, ki ne dobivajo nobene spodbude za graditev lastne samostojne osebnosti niti v družinskem krogu niti v okolju, v katerem živijo.

Osebnost odraščajočih otrok se ne more v polnosti razvijati v šolskem okolju, v katerem ni globokih medosebnih odnosov, v katerih posameznik ni sprejet kot oseba, ki je na poti odraščanja in razvoja vredna vsega spoštovanja in občutljive pozornosti. Vsak posamezen otrok je neprecenljiva in enkratna vrednota in kot tak mora biti sprejet. V šolskem okolju, v katerem bo vsak posameznik čutil, da je sprejet, bo lahko razvijal lastno samopodobo (identiteto) v samostojno osebnost. V pristnem odnosu do drugih in drugačnih, v medsebojni solidarnosti in v zdravem in zaupljivem soočanju z odraslimi bo vsak otrok znal izluščiti tisto, kar je pomembno zanj in za njegove prihodnje odgovorne naloge v družbi.

Razvijanje ustreznega izobraževalnega sistema, njegove organizacije in upravljanja sodi v sedanjih socialnih, ekonomskih in drugih okoliščinah v vseh državah med najbolj zapletene in hkrati najbolj aktualne probleme na področju vzgoje in izobraževanja. V informacijski družbi tretjega tisočletja namreč šola ne sme biti zgolj institucija za posredovanje znanj po načelu »učitelj govori – učenec posluša«. Učenec mora biti dejaven, participatoren in se nenehno soočati s problemskimi situacijami.

Zavedati se moramo tudi, da šola ne more prevzeti vloge staršev, doma in okolja. Starši so namreč z otrokom v najbolj neposrednem stiku ter nenehno skrbijo za njegov (intelektualni, emocionalni, moralni itn.) osebni razvoj. Izrednega pomena je sodelovanje med šolo in starši, saj so od stopnje sodelovanja odvisne kakovost, celovitost in uspešnost učno-vzgojnih učinkov. Zato so se v številnih, zlasti zahodnoevropskih državah razvile različne stopnje decentralizacije ter oblike demokratizacije šolskih sistemov.

Šola bi morala vsaditi:

- željo in veselje po izobraževanju
- sposobnost, da se otroci učijo
- znanje o tem, kako se učiti
- duhovno radovednost.

Najbolj se tem ciljem pri nas danes približuje klasična izobrazba na gimnaziji, ki v ospredje postavlja človeka in njegovo pravico do svobodnega mišljenja, torej mlademu človeku ponuja tisti način vzgoje, ki ni zgolj neločljivo povezan s poznavanjem civilizacije, kulture, tradicije, literature in vzgoje, ampak izhaja iz njega (Barbara Šega-Čeh 1997 v Zalokar Divjak 1998).

Vzgojna odgovornost pomeni čutiti se odgovorne za druge, posebno če so to mladi v vzgojnem procesu na poti k oblikovanju lastnega življenjskega načrta in prihodnosti. Postavljanje temeljnih smernic lastni prihodnosti je zelo tvegano in zaradi nepredvidljivosti vnaša nešteto negotovosti v vsakdanjik odraščajočih otrok. Prav tukaj pa se začne odgovornost vseh tistih, ki se v teh pomembnih trenutkih srečujejo z mladim človekom.

Že osnovna šola bi morala biti po meri človeka – učenca in učitelja, da bi lahko bile takšne tudi naslednje stopnje šol. Če šola po meri učitelja ne pomeni tudi ustrezne mere za učenca in nasprotno, se odpravlja plodna komunikacijska interakcija med njima v smislu oblikovanja skupnih edukacijskih interesov (Novak 1995: 100).

Zaugg pa zagovarja šolo v gibanju. Gibanje namreč ohranja življenje. Iskati nove poti, pomeni biti aktiven in zavestno v gibanju, ki nas vodi k znanim ciljem, vendar po še neznanih poteh. Poudarja pomembnost organizacijskega učenja in nenehnega sodelovanja med učitelji, učenci in starši. Poleg drugih izobraževanj, mora del spopolnjevanja potekati na učiteljevem delovnem mestu. Pri tem spodbuja medsebojno povezovanje in svetovanje med učitelji, sodelovanje v projektnih skupinah, ki pripravljajo rešitve za probleme iz vsakdanjega življenja in lahko vključijo tudi učence). Predlaga, da se učitelji povezujejo v učiteljske time, pravi pa tudi, da je naloga teh timov vodenje šol v okviru danih pristojnosti.

»Tistega, ki se giblje, je težje spraviti iz ravnotežja, kot tistega, ki stoji«, pravi Zaugg. Šole se razvijajo, če so ljudje, ki so z njimi povezani, v gibanju. S svojim obnašanjem omogočajo šolo v

gibanju. Pomembno je še, da šole znajo sprejemati nenehne in hitre spremembe, ki so naša stalnica, segajo pa tudi v šole, kot izziv in da razvijajo strategije, kako se medsebojno krepi (F. Zaugg, H. Eichhorn, F. Staffelbach 1998).

4.3 Vloga učitelja v vzgojnem procesu

Po kriterijih Evropskega sveta je kakovosten tisti učitelj, ki je zmožen načrtovati, izvajati in premišljeno ovrednotiti najboljši program za vsakega učenca, pri čemer je posebnega pomena učiteljeva sposobnost, da zna presoditi razvojne potrebe učencev in pri njih sprožiti kakovostno učenje.

Svetina pa pravi, da so glavne naloge učitelja naslednje:

- pomagati vsakemu otroku pri harmoničnem in zdravem splošnem človeškem razvoju,
- pri otrocih zbuditi veselje in zanimanje za učenje raznih stvari in sploh veselje do življenja ter zanimanje za življenje in svet ter njune številne uganke in skrivnosti;
- razvijati pri otrocih sposobnosti in veščine, ki so potrebne za spoznavanje in učenje novih stvari:
  - z navajanjem otrok na pozorno opazovanje sveta okrog njih in v sebi ter na aktivno poseganje v dogajanje okrog sebe in v sebi, na poizkušanje, eksperimentiranje, skratka na aktivne načine učenja, na odkrivanje in zbiranje podatkov, razmišljanje.
  - Sposobnost razumnega in pametnega razmišljanja o opazovanih stvareh, primerjanje, ugotavljanje podobnosti in razlik, itd.),
  - Veščino govornega občevanja: tekočega, jasnega in pravilnega govornega izražanja ter pravilnega in natančnega razumevanja govora drugih. To naj bi vključevalo govorno in pisano besedo, torej tudi zelo dobro razvito veščino branja in pisanja. Prav tako pa bi to moralo vključevati dobro aktivno obvladovanje nekaterih glavnih evropskih in svetovnih jezikov (Svetina 1992: 141-143).

Uspešno opravljanje pedagoškega dela je verjetno osebna želja vsakega učitelja, predvsem pa tudi njegova velika družbena odgovornost. Da bi pa mogel to svojo nalogo kakovostno opravljati, se mora stalno strokovno izpopolnjevati. Pomembno je, da se zavedamo, da je učitelj predvsem človek.

Ne smemo podcenjevati pomembne vloge, ki jo imajo v obdobju otrokovega odraščanja učitelji, saj so v dnevnem stiku z odraščajočimi otroki ter pomembno določajo medosebne odnose v razredu in do posameznega učenca. Prav učitelj je namreč tista pomembna osebnost, ki mora delovati avtonomno ter na visoki profesionalni ravni udeležati standardizirane ideale naše demokratične pluralne družbe in negovati vrednote, kot so demokracija, strpnost, svoboda, odgovornost, odprtost, dinamičnost (Židan 2004: 24). Skrbeti mora tudi za uspeh in za dobro počutje udeležencev učno-vzgojnega procesa. Seveda pa vsak učitelj vzgaja že s svojim nastopom, vedenjem, ravnanji in svojim vzgojnim stilom.

Danes nikakor ne sme biti težišče učiteljevega dela pretirano zasipanje učenca z obrobnimi družboslovnimi informacijami. Te je smotrneje uporabiti za nenehno navajanje učenca za čim bolj samostojno iskanje zanj strateško pomembnih informacij.

Učitelj nima več avtoritativnega odnosa do učenca, kakršnega je imel nekoč. Ko postavimo na prvo mesto potrebe učenca, ne znanje učitelja, pomeni, da mora biti odnos med njima demokratičen, enakopraven, vzajemen, recipročen, soodgovoren (demokratično – transferno razmerje). Vzajemne vloge niso nikoli dokončne in opredeljene enkrat za vselej, kar pomeni tudi, da se je nekdanja razdalja med generacijami razblinila. Današnji vzgojitelji morajo poslušati svoje učence, da bi razumeli njihove potrebe in jih dojeli kot osebe. Odgovornost vzgojitelja je, da zna v kritičnem trenutku svetovati, in odgovornost učenca, da zna sprejeti nasvet.

Za učitelja ni dovolj, da je strokovnjak na svojem področju, da dobro pozna svoj predmet. Znati mora uporabljati pripomočke, ki so vezani na predmet, ki ga poučuje, in ki se nanašajo na subjektivno resničnost, v kateri živijo učenci.

Stopnja sodelovanja, pripravljenosti pomagati, motiviranosti, odnosa do učencev, razumevanja njihovega procesa odraščanja se da razbrati iz odnosa med učitelji in učenci. Tam, kjer učiteljem več pomeni birokratsko didaktični odnos, pri čemer so navadno didaktično in tehnično res zelo dobro opremljeni, lahko takoj začutimo hladnost šole, ki se kaže v medsebojnih odnosih. Odraščajoči otroci imajo prav v tem obdobju veliko potrebo po globokih in pristnih odnosih in se ne zadovoljijo z birokratskimi, formalnimi in institucionalno hladnimi odnosi.

Avtorica Erika Risse poudarja, da ima učitelj dvojno zahtevno delo, in sicer je kakovosten uresničevalec kurikularnih izobraževalno-vzgojnih vsebin, pa tudi kakovosten izgrajevalec obstoječe šolske kulture kot organizacijske kulture šole. Skratka, kakovosten učitelj ve, kakšna je njegova kompleksna, poslanska vloga v tako imenovani učeči se šoli (Židan 2004: 38).

Velika moč učitelja je v zgledu, ki ga daje učencem, s tem pokaže radovednost in odprtost duha, pripravljenost na preizkušnjo svojih predpostavk in priznavanje napak. Bolj kot vse pa je pomembno, da prenese ljubezen do učenja.

Vzgoja je bolj ali manj načrtno vodenje gojenca v smeri zglada (cilja), ki ga postavlja vzgojitelj. Avtoriteta pa je izvor moči, ki jo potrebuje vzgojitelj, da bi vodil razvoj gojenčeve osebnosti v zaželeni smeri. Cilj vzgoje ni nujno čim večja osvoboditev gojenca v smislu povečevanja njegove samostojnosti, ustvarjalnosti in avtonomne moralnosti.

Vzgoja je vedno razpeta med skrbjo za razvoj človekovih notranjih potencialov in njegove identitete ter najnaravnejšim medijem manipulacije, s katerim spretno vodimo otroka k ciljem, ki jih on niti ne sluti (Kroflič 1997).

V prihodnosti bo treba učitelje usposablјati za novo razumevanje vloge znanja v razvoju učenčeve osebnostne identitete, za prevzemanje novih vlog kot posredovalcev znanj učencem, za uporabo novih, boljših strokovnih in didaktičnih načinov dela.

Za zaključek teme o učiteljih bom uporabila besede dr. Židanove, da sta pomembna stebra kakovostne, dobre šole motiviran učitelj in motiviran izobraževanec. Oba se morata nenehno potrjevati s kakovostjo: na strokovnem področju, v uporabi kulturnega komunikacijskega sloga, v uporabi tolerančnih, sokreativnih vzorcev ravnanj itd. (Židan 2004: 40).

5. AKTUALNOST TEME ZA DANAŠNJI ČAS

V preteklosti je življenje potekalo bistveno počasneje kot danes. V današnjem času pa so spremembe v našem in svetovnem družbenem prostoru nenehne in silovite. Šola mora biti elastična in se mora na vse takšne spremembe odzivati pravočasno. Samo tako bo lahko mladostnik spoznaval pomen izobraževanja, ne le za uresničevanje svojih intelektualnih zmožnosti, temveč tudi za razvoj svoje celotne osebnosti.

Moderni časi hitrega vzpona in različnih oblik industrijskih družb z nenehnim revolucioniranjem gospodarstva, kulture in načina življenja so prinesli nove oblike vzgojnih težav in tudi večjo negotovost mladih generacij ob vstopanju v novo, odraslo življenje. Ob mnogih težavah izstopajo težave na področju identifikacije med starejšo in mlajšo generacijo, na področju iskanja vzornikov in nespornih vrednot in smernic, po katerih naj bi mladi oblikovali svoje osebno in javno življenje (Bergant 1993 v Židan 1995: 14).

Današnji čas s svojimi porajajočimi se paradigami zahteva uresničevanje novega, sodobnega izobraževanja namesto doslej prevladujočega starega, tradicionalnega.

Priča smo pomembnim spremembam, ki jih sproža nova, »poindustrijska« (informacijska) modernizacija proizvodnih procesov in celotne družbe. V vsakdanjem življenju ljudi prihaja do sprememb, ki sprožajo večjo fleksibilnost in pluralnost v vedenjskih stilih, v oblikovanju medosebnih odnosov, zlasti partnerskih odnosov, v družinskih vzorcih in v individualnih »življenjskih projektih«. Ti in drugi pojavi, ki spremljajo novo modernizacijo, ki med drugim še ni prišla do pravega izraza, kažejo, da smo pred posebnim zgodovinskim preobratom, v katerem se na novo vzpostavljajo in na novo definirajo odnosi med posamezniki in skupnostjo. Dogajajo se spremembe, ki v temeljih pretresajo dosedanje utečene strukture in poteke vsakdanjega življenja (Ule 1993).

Nove tehnološke in ekonomske silnice v razvitih družbah pospešujejo predvsem prepletanje dveh nasprotujočih si temeljnih procesov:

- vse večje »osvobajanje« posameznikov izpod vladavine in moči nekaterih vodilnih družbenih okvirov vsakdanjega življenja (razredne, slojne determinacije, spolne vloge,

družinske vloge, dolgotrajna vpetost v isti poklic in enako ali sorodno delovno okolje itd.),

- nastajanje novih, manj vidnih, a prav zato zelo močnih pritiskov k uniformnosti življenja, k podrejanju raznim institucijam (npr. vse večja in ves svet zajemajoča standardizacija produktov, komunikacijskih uslug, enotni standardi v izobraževanju, v oblikovanju delovnega časa in delovnih pogojev, vse večje poseganje raznih zdravstvenih in socialnovarstvenih institucij v osebno in družinsko življenje ljudi). Ljudje so vse bolj odvisni od številnih družbenih institucij in nadosebnih družbenih pogojev: od trga dela, od množične potrošnje medijev, denarja, mobilnosti, izobrazbe, prava. Posameznik je zato »izročen« navidezno nasprotnim življenjskim in družbenim silnicam: pritisku k individualizaciji svojega življenjskega poteka in pritisku k tipizaciji, standardizaciji svojega življenja (Beck 1986 v Ule 1993).

Družba danes ne vzgaja, čeprav bi morala. O socialni pedagogiki se danes veliko govori, toda na tem področju se le malo dela. Danes bi morala vzgajati vsa družba, to je potreba, toda resničnost je žal zelo drugačna. Zavest o vzgojni odgovornosti celotnega okolja, v katerem živijo otroci, bi morala biti prisotna v vseh komponentah družbe. Ta zavest je danes toliko bolj pomembna, ker se je šola, kot se zdi, odrekla vzgoji in je postala le izobraževalna ustanova. Tudi Bečaj opozarja, da je naša šola, tako kot naša kultura, usmerjena dokaj storilnostno. Ne moremo govoriti o dobrem razvoju človeka, če zanemarjamo okolje. Če okolje, v katerem se otrok oblikuje, ni humanizirano in pozorno na vzgojo, ne moremo pričakovati uspehov na tem področju. Vzgoja za smisel življenja pa ima poudarek tudi na odnosu, stiku in življenju z naravo in okoljem, v katerem živimo.

Učinek civilizacijskih premikov je močno kontradiktoren. Na eni strani se zdi, da se bolj kot kadarkoli doslej posamezniku odpirajo možnosti za svobodno ustvarjanje lastne identitete, na drugi strani pa smo priče porastu zanimanja za totalitarne religiozne sisteme v okviru new agea ter »zbrkljani identiteti« in novim oblikam funkcionalne nepismenosti.

Vzgoja se uresničuje v družbi, v kateri se oseba lahko opredeli in uresniči svojo lastno identiteto. Da bi res lahko govorili o dobri socialni pedagogiki, bi morale imeti vzgojni načrt vse komponente in posredovalnice, ki so v nekem kraju prisotne (družina, državni administrativni aparat, cerkev, šola, stranke, sindikati, tisk, radio, televizija itd.).

Danes živimo v času, ko se izročila (k)rušijo in izginjajo. Tako ne nastajajo nove vrednote z najdevanjem edinstvenih smislov, ampak se dogaja ravno nasprotno. Splošne vrednote izginjajo. Zato je vedno več ljudi ujetih v občutek brezcilnosti in praznosti ali bivanjsko praznoto. Vendar bi tudi tedaj, če bi izginile vse splošne vrednote, življenje ostalo smiselno, ker edinstveni smisli ostajajo nedotaknjeni, tudi če se izgubljajo izročila. Če naj človek najde smisel celo v času brez vrednot, mora biti opremljen z vso zmogljivostjo vesti. V takem času, kakršen je naš, to se pravi v času bivanjske praznote, glavna naloga vzgoje za smisel življenja ni ta, da posreduje izročila in znanje, ampak da prečiščuje tisto zmožnost, ki omogoča človeku, da najdeva edinstvene smisle. Danes si vzgoja ne more privoščiti, da bi se držala smernic izročila, ampak mora spodbujati zmožnost za neodvisno in pristno odločanje.

Kritiki družine si že dalj časa zastavljajo vprašanje, ali ima sodobna družina še sploh prihodnost in smisel ter ali ni že čas za iskanje novih alternativ.

Schneewind ugotavlja, da odločilna epohalna sprememba družine ni preprosto »pluralizacija družinskih oblik«, temveč težnja k partnerski družini. Vseeno je, v kakšni socialni obliki se bo končno realizirala ta težnja. Pomembnejše je, da postanejo družine kot sistemi intimnosti sposobne za te naloge in izzive (Schneewind 1992 v Ule 1993).

Elisabeth Lukas pravi, da skrivata v sebi enake nevarnosti tako preveč skrben kot tudi zanemarjajoč vzgojni stil. Zdi se, da je najboljša kombinacija ljubezen v paru s trdnostjo. Kako to, da je število psihično napačno vzgojenih otrok danes zastrašujoče veliko, čeprav odrasli že leta vse več razmišljajo o vzgojnih vprašanjih, čeprav vsaka ljudska univerza in vsaka posvetovalnica razpolaga z uporabnim vzgojnim tipom, čeprav knjižni trg ponuja nepregledno množico pedagoške literature in tudi radio in televizija tej temi posvečata precej pozornosti? Kako to, da imamo pri vedno večjem pedagoškem znanju vedno več problematičnih otrok? Po mnenju Lukasove vzgojno okolje prispeva samo del k celotni človekovi vzgoji, prisotni pa so še drugi odločujoči vplivi duhovne vrste kot vpliv duha časa in predvsem individualnost osebnosti.

Po besedah Wilhelma Eberta je danes otrokom samo na videz lažje kot prejšnjim generacijam. Ni jim treba skrbeti za osnovne človekove potrebe, kot so hrana, obleka, stanovanje. Toda mnogi odrasli ne morejo otrokom in mladostnikom nič več posredovati življenjskega smisla. Tako nastajata dolgočasje in praznina. To dvoje se lahko sprevrže v agresivnost (Lukas 1993).

Veliko ljudi išče rešitev svojih težav, osebne praznote, dezorientacije ter zakonskih in družinskih polomov paradokсно in zaman: v omami in zunanjem porabniškem obilju notranjo osebno trdnost, v kolektivističnem prilagajanju masi osebno varnost, v menjavanju partnerjev srečen medčloveški odnos.

Ule in Miheljak (1995: 61) trdita, da v vzgojnih stilih lahko pričakujemo značilno dvojnost: medtem ko se po eni strani zaostrejuje abstraktne storilnostne zahteve (na primer v šoli), se po drugi rahljajo omejujoče vzgojne zapovedi v otroštvu. V sistemu šole in porabe morajo biti otroci zgodaj soodgovorni za osvojitve življenjske poti in raznih nazivov; doma pa se lahko v nasprotju s tem – zlasti v primerjavi s tradicionalno vzgojo – sprostijo od obveznosti. Tako za odrasle kot za mlajše postaja družina enklava prostega časa. S tem je družinska vzgoja izgubila puritansko-delovno naravnano resnost.

Pomembna sestavina današnje nove, ustvarjalne, demokratične, participativne kulture človeka je spoštovanje človekovih pravic. Ta kultura mora v naši družbi intenzivno zaživeti.

6. IZZIVI SODOBNE VZGOJE – GLOBALIZACIJA

Obstaja veliko definicij globalizacije, saj ta sega v skoraj vsa področja našega življenja. Najbolj široko bi lahko rekli, da podira »vse« meje, briše razdalje, obenem pa pogloblja razlike med bogatimi in revnimi. Globalizacija vpliva tako na svet v njegovi celotni podobi, v njene tokove pa je ujet tudi vsak posameznik. Seveda to vse vpliva tudi na otroke in na vzgojo, ki se je tudi zaradi globalizacije znašla pred velikimi izzivi. Nasprotja sveta se namreč ne godijo le tam zunaj, temveč v srčiki lastnega življenja, v multikulturnih zakonih in družinah, v podjetju, krogu prijateljev, v šoli, kinu, med nakupovanjem, med poslušanjem glasbe, pri večerji itn.

Mateja Markončič v svoji diplomski nalogi (2002) globalizacijo označuje kot najbolj odmevno aktualnost, saj o njej veliko slišimo, njene učinke zasledujemo v medijih ipd. Pomembno vpliva na gospodarstvo, ekonomijo, politiko, socialno življenje, spreminja se celotna vzgojno-izobraževalna struktura. Globalizacija je med nami, je vseprisotna in tako ali drugače vpliva na celotno družbo, ali jo celo tvori. S pomočjo informacijske tehnologije, še posebno interneta, resničnost postaja virtualna, za kar so še posebej dojemljivi otroci in mladi. Ti namreč zaradi pojava virtualne vzgoje dejanski svet doživljajo drugače. Razvoj in spremembe napredujejo z veliko hitrostjo.

Živimo v svetu nenehnih in velikih družbenih sprememb, ki se ne dogajajo le v svetovnem prostoru, ampak tudi v našem družbenem okolju. Nova informacijska tehnologija s telekomunikacijo terja stalno širjenje novih znanj in obnavljanje starih. Eksplozija znanja je tolikšna, da je njegova življenjska doba vedno krajša. Posledica takšnega utripa je iskanje novih alternativnih poti do znanja v vseživljenjskem izobraževanju. Posameznik, ki skuša slediti informacijski modernizaciji, je tako rekoč prisiljen v oblikovanje individualnega, osebnega stila življenja, dela, učenja itd. Nenehno spreminjanje družbenih okoliščin zahteva od človeka, da se jim zna učinkovito prilagajati. Če tega ne zmore, slej ko prej pade iz konkurenčnega boja za kreativna delovna mesta, doseganje dobrega standarda itd., in pristane v množici tistih, ki živijo od slabo plačanih, predvsem pa neperspektivnih del ali celo ostanejo brez zaposlitve, ter je zaradi tega v večji nevarnosti, da postane del marginalizirane skupine, ki živi na robu družbe – večanje neenakosti, povezano z rastjo revščine in izključevanja.

Velik vpliv na človekovo nadaljnje življenje in uspešno vključevanje v družbo ima vsekakor šola, ki bi morala bolj upoštevati, da glede na sposobnosti in naravna nagnjenja, ki so pri vsakem otroku že od rojstva različni, nimajo vsi otroci enakih koristi od skupnih vzgojno-izobraževalnih virov. Dogaja se celo, da nekateri šolanja ne morejo uspešno končati, ker se šola ne prilagodi njihovim posebnim sposobnostim in težnjam.

Spodbujanje tekmovalnosti, ki je v naših šolah pogost pojav, se lahko sprevrže in privede do neprimerne selekcije glede na učne uspehe. Šolski neuspeh se zaradi tega zdi nepopravljiv in pogosto povzroči družbeno potiskanje na rob in socialno izobčenje. Šolski neuspeh, ki poraja izključevanje, pa pogosto povzroči določene oblike nasilja in osebne odklone. Prizadevanje šolskih politik za preprečevanje šolskega neuspeha je zato družbena nuja (Delors 1996: 50 - 52).

Informacijska tehnologija ima vedno večjo vlogo pri širjenju znanja. Družbene spremembe prodirajo tudi v šolsko okolje, zato se mora šola soočiti z globalizacijo in vsem, kar ta prinaša. Čas globalnih sprememb v družbi je namreč prinesel tudi potrebo po spremembi tradicionalne, transmisijske šole v sodobno šolo informacijske družbe, ki mora usposabljati učečega, da bo znal ustvarjalno obvladovati dinamične spremembe. Upoštevati je treba rojevanje svetovne družbe in dejstvo, da je izobraževanje v osrčju razvoja posameznika in družbe, pa tudi, da odraščajoči otroci živijo v svetu novih medijev, ki jih oblikujejo in so njihova vsakdanja izkušnja. Te pomembne izkušnje morajo biti vključene in vgrajene v šolski proces pridobivanja znanja.

S povezovanjem televizije, mikroprocesorjev in videosistemov se ustvarjajo neslutene možnosti povečevanja kakovosti pouka in učenja. Pouk se približa vsem kategorijam učencev in ponuja se pomoč pri dvigu učinkovitosti njihovega dela. Funkcije učitelja se širijo. Prav tako se pričakuje večje znanje od učencev. Učitelj bo vedno manj predavatelj in vedno bolj raziskovalec, strateg pedagoškega dela, programer, organizator, svetovalec, diagnostik. To pomeni, da se ne spreminjata le položaj in vloga učenca, ampak tudi učitelja (Novak 1995: 108).

Odgovorna šolska didaktika mora biti orientirana v učenca, toda ne tako, kot da bi bil učenec neka prazna, pasivna posoda, v katero je treba naliti znanje. Nove tehnologije, ki so vedno bolj dostopne tudi v didaktične namene, niso samo sredstva informiranja, ampak so koristne za sistem poučevanja. Niso samo sredstva za prenos že danega znanja, ampak so posredovalci za nova spoznanja. Pozornost je treba obrniti na procese in načine, kako uporabljati novo tehnologijo, kajti tehnologija sama po sebi ne more določiti spoznanja.

Šola informacijske družbe mora usposabljati učečega za to, da se bo znal stalno ustvarjalno spopadati z življenjskimi težavami. Skratka, z življenjem v svetu, ki ga označujeta hiter razvoj informacijske in druge tehnologije ter globalna svetovna odvisnost (Židan 2004: 52, 53).

Drugačno izobraževanje se uveljavlja tudi zaradi izjemno hitrega povečevanja količine informacij, s katerimi danes razpolaga človek. Židanova pravi, da lahko danes povsem upravičeno govorimo o tem, da je učenec bolj kot kdaj prej multimedijski informacijski sprejemnik. Toda iz velike množice informacij je treba izbrati prav tiste, ki bodo za učenčevo življenje najpomembnejše. Čas je treba smotrno uporabiti za nenehno navajanje učenca na čim samostojnejše iskanje zanj strateško pomembnih informacij oziroma znanja, zlasti tistega, ki je pomembno za prihodnje opravljanje njegovega poklicnega dela, in tistega, ki naj bi pomagalo oblikovati učenca v moderno osebnost. Prek informacij se oblikujejo tudi učenčeve vrednote. In prav vrednote, ki jih gradijo informacije, so tiste, ki določajo učenčevo življenje. Vemo, da v današnjem času vzgoja za občečloveške vrednote ni (več) možna brez razvoja informacijske tehnologije in globalne komunikacije. Treba pa se je zavedati prednosti, izzivov in tudi mnogih nevarnosti oziroma tveganj, ki jih prinašajo nove tehnologije. Moramo se zavedati tega, kar počnemo, poznati moramo cilje in namene, ki jih imamo pri uporabi. Vse te dinamike, posredne in neposredne, mora upoštevati vzgoja. Učitelj kot odgovorni za vzgojo šolskih otrok mora biti zmožen povezati različne drobce informacij v vzgojni proces, zato njegova vloga postaja kompleksnejša in hkrati odgovornejša.

Cilj inovirane osnovne šole je v prisvajanju novih oblik znanja, ki omogoča osmišljanje sveta v celoti, kar je tudi predpostavka nove kakovosti življenja. To pomeni, da je programe treba oblikovati diferencirano, tako da bo lahko vsak učenec našel svoj vstop v informacijsko družbo. Individuum in informacijska družba sta dejavnika, ki se medsebojno pogojujeta (Novak 1995: 44).

Nova znanja so kompleksna, informativna, usmerjena v prihodnost, empatična, ekološka, uporabno inovativna, metodološka, dialoška in samorefleksivna, ker so usmerjena k spoznanju samega sebe in daljnosežnih posledic človekovega ravnanja nasproti dosedanjemu enodimenzionalnemu znanju. Tako po eni strani nastaja celostno znanje na osnovi vzgoje za vrednote, po druga pa moralna, intelektualna, estetska in ekološka (samo)vzgoja dobiva svojo celovitost od celostnega, interdisciplinarnega znanja kot njene vsebine; postaja multifunkcionalna in usmerja posameznike od zunanje kontrole k samokontroli. Vživljanje v drugega je pogoj

ravnanja, ki je v skladu z razumevanjem motivov in pričakovanj drugih, in pomeni po eni strani preseganje in po drugi dopolnjevanje storilnostnega motiva doseganja.

Tudi sodobna družina kot institucija je del globalne družbe, kar se kaže v določeni strukturi odnosov, temeljnih potreb in socialnih vlog njenih članov. Tako imamo globalni okvir razpravljanja o družini v vsakdanjem svetu: nasproti družbi se družina pojavlja kot funkcionalen sistem, ki jo uteleša institucija družine, nasproti svojim članom pa se kaže kot sistem intimnosti. Najvažnejša naloga in izziv sodobnih staršev je z razumevanjem spremljati svoje odraščajoče otroke in mladostnike, saj sta njihovo odraščanje in razvoj drugačna kot nekoč.

Psihosocialna protislovja sodobne družine niso posledica samo notranje psihosocialne klime družine, ampak so predvsem protislovja specifičnega mesta družine v sodobni družbi. Sodobna družina torej ni le svobodna skupnost ljudi in prostor osebne svobode. Kolikor bolj se razvija v smeri male družine, zaprte v svoj privatni svet in ločene od preostale družbe, toliko bolj postaja mesto prisilnih oblik osebnostne reprodukcije navkljub videzu prostosti in neposrednosti v stikih z ljudmi (Ule 1993). Družina naj zato vzgaja otroke za zdravo socializacijo.

Odgovornost vzgoje in izobraževanja je še posebej velika pri ustvarjanju bolj solidarnega sveta in po mnenju Mednarodne komisije o izobraževanju za enainvajseto stoletje (1996: 45, 46) bi se morale šolske politike tega dobro zavedati. Izobraževanje in vzgoja morata spodbuditi nov humanizem z bistveno etično komponento; v njem bosta poznavanje in spoštovanje kulturnih in duhovnih vrednot različnih civilizacij zavzemali pomembno mesto kot protiutež, ki jo globalizacija nujno zahteva, da ne bi opažali le njenih ekonomskih in tehnicističnih vidikov. Občutek, da imamo enake vrednote in skupno usodo, mora postati temelj vsakega projekta mednarodnega sodelovanja.

Novak (1992 v Židan 1996: 48) pravi, da so za moderno osebnost značilne naslednje lastnosti:

- pripravljenost sprejemati nove izkušnje, ideje in vzorce obnašanja,
- sposobnost samostojnega oblikovanja stališč o različnih vprašanjih,
- sorazmerno visoka stopnja informiranosti,
- naravnost na sedanost in prihodnost,
- sposobnost dolgoročnega načrtovanja javnih zadev in zasebnega življenja.

7. MODERNA VZGOJA, ODPRTA ZA SOCIALIZACIJO

Otroci od spočetja naprej prevzemajo od staršev, sester in bratov, babic in dedkov, tet in stricev, družinskih prijateljev in znancev njihovo znanje, stališča, občutenje stvarnosti, način ravnanja, vzpostavljanje in negovanje medčloveških odnosov in razmerij, delovne navade in slabe razvade; skratka celoten življenjski slog in način sožitja. Ta družinska socializacija poteka bolj samodejno kakor s preišljenimi vzgojnimi »prijemi«. Za zdravo socializacijo⁶ otrok in mladostnik vsekakor potrebuje vzornike, ki so vredni posnemanja, poleg zadovoljevanja svojih lastnih potreb pa se mora naučiti tudi prilagajanja potrebam drugih ljudi.

V rodni družini si človek oblikuje vzorce za selekcijo informacij in vzorec za odnos do soljudi ter za sprejemanje njihove izkušnje. Družinska skupina je prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in ki s svojimi značilnostmi vpliva na osebnost otroka v vseh fazah njegovega razvoja (Čačinovič-Vogrinič 1992: 14, 15).

Odnosi so tisti psihološki temelji, ki so nujni za vsako človeško bitje. Družina je tisti prostor, kjer vsak otrok lahko zadovolji dve temeljni potrebi:

- temeljna psihobiološka potreba za zdravo preživetje,
- vključevanje v družbo.

Socializacija ima svoj začetek v zgodnjem otroštvu, ko se skozi proces identifikacije razvija in strukturira, v obdobju poznega otroštva in adolescence pa nadaljuje skozi kompleksne mehanizme družbenega spoznavanja.

Družina postaja vse bolj socializacijska enota za vse svoje člane in ne predvsem za otroke. Medtem ko otroci doživljajo v družini začetke družbenega oblikovanja, pa odrasli v njej utrjujejo in vzdržujejo temeljno strukturo odnosov do družbe in do samih sebe in si s tem ponotranjajo takšno strukturo identitete, ki čim bolj ustreza socialni realnosti. Tudi otroci ponujajo staršem določeno resocializacijo, obenem pa pomenijo otroci in ukvarjanje z njimi za starše enega od kompenzacijskih dejavnikov v vsakodnevni psihosocialni reprodukciji.

---

⁶ Socializacija je proces, v katerem posameznik sprejema ali prevzema kulturne vzorce in družbene vrednote in se vključuje v socialno skupino, družbo (primarna, sekundarna socializacija).

Družina ima, nedvomno, temeljno vlogo pri socializaciji otroka, toda obstajajo tudi drugi dejavniki, ki določajo ta proces: skupina vrstnikov, šola, množični mediji itd. Veliko vlogo pri vsem tem ima tudi socialno-kulturna pripadnost, ki nakazuje, kakšne vrednote, kakšna pričakovanja in želje se prenašajo na otroka skozi različne vzgojne načine.

V prvi fazi socializacije se otrok srečuje z zanj pomembnimi odraslimi, ki so seveda najprej njegovi starši, in se skozi njega tudi odpira navzven. Vsak otrok se zelo zgodaj skozi proces nenehnega soočanja in istovetnosti z drugimi nauči ravnati kot socialni posameznik. V tem procesu se nauči vzorcev socialnega vedenja, ki so sprejeti in priznani v okolju, v katerem odrašča in živi. Za otroka so pomembni vedenjski vzorci odraslih, s katerimi živi, njihov stil in način življenja, kot tudi norme in vrednote širše skupine ali skupin, katerim družine pripadajo in s katerimi delijo življenjske izkušnje.

Družbene spremembe in spremembe znotraj družine, katerih posledica je, da le-ta mnoge naloge v vzgojnem procesu prenaša na zunanje vzgojne ustanove, imajo na socializacijo zelo velik vpliv. Čeprav sta funkcija in pomen socializacije ostala ista kot nekoč, pa so se zelo spremenili modeli, načini in čas, v katerem svet drugih vdira v čustveni svet otroka. Danes se je zelo razširil krog pomembnih drugih, ki prihajajo v stik z otrokom. Znotraj tega dogajanja se širi in podaljšuje proces oblikovanja otrokove osebne identitete ter njegove lastne socialne slike in samopodobe (Bajzek 2003).

Pomembno vlogo pri ustvarjanju lastne podobe in socializacije igrajo tudi bratje in sestre, ki so zelo različni in drugačni od prijateljev. Zato so edinci postavljeni v težak položaj, saj nimajo možnosti, da bi se primerjali z bratom ali sestro.

Spremembe v družini, prenašanje vzgoje na zunanje ustanove, izpostavljanje že zelo majhnih otrok raznim identifikacijskim modelom in zgodnje srečanje s sodobno tehnologijo, vse to je zelo razširilo proces socializacije in izredno spodbudilo spoznavne procese, kar vse posledično spodbuja izredno hiter in zgodnji razvoj na čustveno-doživljajskem področju.

Proces socializacije oziroma odraščanja je še posebej pod udarom hitrih sprememb. Oblikuje se nov tip moderne socializacije, ki je izziven in odprt. Nova informacijska modernizacija sodobnih družb nasprotuje stereotipnemu sprejemanju pričakovanj ter zahtev okolja, povezanih s spolom, starostjo, socialnim izvorom, kulturno pripadnostjo posameznikov. Enostavno ne prenaša vnaprej

definiranih in monolitnih osebnih in socialnih identitet, trajnih življenjskih stilov, stalne priklenjenosti na kraj, stan, spol, izvor itd. Informacijska modernizacija terja od posameznikov sorodno fleksibilnost in kreativnost, kot jo uvaja v proizvodni proces oziroma v druge družbene procese (Ule in Mihelj 1995: 49).

V odraščajoči dobi je potrebno, da otroci najdejo pozitiven odnos do drugega, da si prisvojijo odgovornost in pravila, ki so potrebna za sožitje v družbi. Morda je prav to jedro velikega problema naše dobe, to je pomanjkanje zavesti pripadnosti neki skupnosti in odgovornosti za to skupnost. To velja najprej za majhno družinsko skupnost, ki postaja vedno bolj sožitje ali sobivanje posameznikov, kjer ima vsak svoje potrebe, ki postajajo vedno bolj individualizirane; kjer vsak išče svojo srečo, v kateri so drugi vedno manj potrebni. To velja tudi za šolsko skupnost, ki postaja vedno bolj razdrobljena. Šola postaja kraj prisiljenega sožitja, kjer se učenci dobivajo na istem mestu in prostoru, in večkrat pomeni samo fizično prisotnost. Brez zavesti skupne pripadnosti in skupnosti pa ni motivacije za komuniciranje in sodelovanje, brez katerega si je težko zamisliti ustvarjanje kulture, kar naj bi pomenila vzgoja. Eno od področij, ki ga spodbuja vzgoja za smisel življenja je tudi sožitje.

Razvijati vzgojo za smisel življenja pomeni krepiti vezi z okoljem, v katerem živimo. Pomeni postaviti vzgojo in človeka v središče. Pomeni, da se posameznik v skupnosti in okolju, v katerem živi, počuti doma, da lahko v okolju domuje. Tako je v središče postavljena oseba s svojo zgodovino, s svojimi koreninami in svetom odnosov. Mreža odnosov v okolju, kjer posameznik živi, je temeljnega pomena za dobro počutje posameznika in celotne družbe. Kultura zdravega ožjega okolja, zdravega domovanja vključi posameznika v širše okolje. Domačnost, sožitje gradi spoštovanje in sprejemanje vsakdanjih malenkosti, ki naredijo življenje v družini, sosesčini, mestu, kraju po meri človeka. Bivati pomeni imeti odnos z življenjem. Pomeni vključiti samega sebe, svoje izkušnje, zgodovino, spomin, prijatelje v neko konkretno okolje, čas in prostor. Domovati v okolju in se uresničiti v njem pomeni biti svoboden, biti zmožen uresničiti lastne izbire in vrednote. V takem okolju, v taki skupnosti se oseba počuti uresničena ne samo v svoji fizični celovitosti, ampak tudi v svoji etični in duhovni razsežnosti. Dober zgled za tak način vzgoje in sožitja je Švica, ki jo v nadaljevanju naloge predstavljam kot primer.

Prihodnost družbe je – z vidika posameznika – odvisna od uresničenja kompleksnih procesov prilagajanja socialni skupini in njeni pripadnosti. Človekove vedenjske drže imajo svoje korenine v široko razpredeni mreži odnosov, v katere je posameznik vpet od svojega rojstva.

Doživljanje sebe se oblikuje na osnovi socialnih stikov, doživljanja socialne pripadnosti in lastnih spretnosti in lastnosti, ki jih zaznamo kot svoje značilnosti (Zalokar Divjak 1998). Razlage (Kobolt 1997 v Zalokar Divjak 1998) o stikih med posameznikom in okoljem skušajo opredeliti medsebojne odnose in prepletenost podobe o samem sebi s povratnimi informacijami, ki nam jih daje naše socialno okolje.

Razni avtorji razumejo socializacijo in vzgojo različno, vendar ne brez skupnih značilnosti. Socializacija kot socialno in osebno učenje je že implicitna vzgoja. Kot je pri socializaciji pomembno vključevanje individualizacije, tako je pri vzgoji pomembno vključevanje samovzgoje. Socializacija brez individualizacije in vzgoja brez samovzgoje pomenita pasivno prilagoditev posameznika obstoječi družbi. Niso toliko pomembne razlike med vzgojo in socializacijo v namenu, obsegu procesa in učinku, kot ugotovitev, da gre v obeh procesih za dilemo mehanske, enostranske prilagoditve posameznika družbi ali njunega obojestranskega preoblikovanja. Že po Freudu gre za odnos med človekovo primarno naravo in pridobljeno kulturo, iz katerega se po Parsonsu tudi konformna osebnost oblikuje kot avtonomna. Od avtorefleksivnega odnosa udeležencev edukacije v šoli do socializacije je odvisna njihova izbira adaptacije ali transformacije, avtoritarnosti ali avtonomije.

Posameznik se pojavlja v različnih vlogah v družbi, ki jih brez znanja in ustrezne socializacije/vzgoje ne more dobro opravljati. Posledica vedno večje kompleksne dinamičnosti, nestabilnosti in rizičnosti dogajanja v postindustrijski družbi je nenehno učenje posameznika, ki je treba zaradi njegovega aktivnega odzivanja na probleme in izzive sveta. Učenje poteka danes večsmerno. Tudi tisti, ki uči drugega, sočasno uči sebe. Ustvarjalno učenje postaja pomembnejše od spominskega in mehanskega. Zaradi naraščajoče kompleksnosti izkušenj z vseh področij družbenih dejavnosti je potrebno celostno učenje (Novak 1995: 53).

Novak (1995: 24) pravi, da je vsaka humana (samo)vzgoja tudi altruistična po principu interakcije med zunanjim in osebnim, notranjim okoljem. Vzgoja za prihodnost in spoštovanje človekovih pravic je možna v interpersonalni obojestranski komunikaciji sprejemanja drugega. K usmerjenosti posameznika v altruizem lahko veliko pripomore družina. Vse, kar velja v družini, velja več kot samo zase, velja za več oseb. To pa spontano usmerja osebnostni razvoj posameznika na pot altruizma.

8. EVROPSKI MODEL DRUŽBE

Evropa je celina s pisanimi nacionalnimi in etničnimi značilnostmi. Vendar Evropa ni le skupnost številnih držav; je tudi prisposoba za sožitje različnih narodnosti, kultur, jezikov, pa tudi ras in verstev.

V Evropski skupnosti so prišli do spoznanja, da je Unija soodgovorna skupaj z državami članicami graditi in ohranjati evropski model družbe. Eden njenih temeljnih ciljev je zgraditi družbo, ki bo v prvi vrsti temeljila na vrednotah socialnega tržnega gospodarstva, ki bo delovala tako, da bo združevala delovanje tržnih sil, svobodo izkoriščanja gospodarskih priložnosti in podjetnosti ter sistematično spodbujala predanost vseh družbenih skupin vrednotam solidarnosti. Tako zastavljene in splošno sprejete vrednote bodo omogočile vsem članom nove evropske družbe dostop do socialne zaščite in do storitev splošnega dobrega.

V Evropi se zelo velik pomen pripisuje človekovemu znanju, ki pomeni živ, duhoven kapital in veliko vrednoto. Znanje je pomemben dejavnik za nadaljnji gospodarski razvoj, pa tudi za celoten družbeni razvoj, človekovo kulturo in osebnostno rast. Znanje je zelo pomembno tudi za nadaljnji razvoj demokracije v Evropi. Vse bolj se poudarja vseživljenjsko učenje, ki naj bi potekalo od zibelke do groba. Evropa želi uresničiti na znanju temelječo družbo, ki se nenehno uči in se zaradi tega imenuje »učeča se družba«. Človeka naj bi tako znanje kultiviralo, civiliziralo, osvobajalo in plemenitilo, skratka, pomagalo naj bi mu živeti kakovostneje. Evropa želi znanje kot vrednoto vtkati tudi v druge vrednote, kot so, mir, pravičnost, osebna ter politična svoboda, mednarodno sodelovanje, vladavina prava kot demokracija.

Evropska vizija je vizija miru in strpnosti. Evropski človek se implicitno vzgaja za državljana Evrope (Kantov izraz), za dialog in za mir. Tudi šola v Evropi nima samo specifično evropskih, ampak tudi planetarne cilje, kot so vzgoja za mir, ekološka vzgoja, vzgoja za multikulturno družbo, itd. (Novak 1995: 41).

Danes je vrednota anticipiranega evropskega človeka v pripravljenosti na spremembe, kar pomeni tudi njegovo pripravljenost na spreminjanje socializacijskih obrazcev in resocializacije.

Evropska šola in današnji čas narekujeta razvijanje akcijsko-kognitivne inteligence pri mladih. Vendar če vso energijo centraliziramo v kognitivno inteligenco, mladih ne naučimo poglobljenega sočustvovanja. In če ne pride do tega, tudi ne moremo pričakovati demokratične družbe.

Vzgojni cilj je ustvariti človeka, ki bo sposoben varovati svoje okolje in predvideti dolgoročne posledice svojih odločitev in dejanj. Cilji so v doseganju rezultatov, ki so bistveni za kakovost preživetja: presojanje, spoštovanje sebe in drugih in odgovornosti do družbe in do sebe (Novak 1995: 43).

Po besedah Novaka evropski standardi vzgoje niso samo v vzgoji za mir, sožitje in razumevanje med narodi v smislu novih področij vzgoje, ampak tudi v poglobljanju notranje samostojnosti na različnih plasteh emocij, volje in razuma. Vsak posameznik se mora usposabljaati za pripadnika evropske in svetovne skupnosti ne le večdimenzionalno (ekološko, tehnološko, kulturno civilizacijsko itd.), ampak tudi večplastno (Novak 1995: 166). Tako nastaja nova evropska osebnost v procesih evropske integracije pri preseganju nacionalnih sporov in avtonomizacije.

Skupne značilnosti razvoja osnovne šole v Evropi so vsebovane v vrednotah: enakost možnosti, zaupanje v razvoj otroka, zagotavljanje šolske uspešnosti vsem otrokom, prehodnost in integrativnost na vseh stopnjah osnovne šole. Šola mora spodbujati razvoj znanj, strokovnosti in sposobnosti ter osebnih stališč učencev, pri tem pa uporabljati najboljše, kar ponujajo različne vzgojne prakse, saj bodo le kulture, ki bodo znale v sožitju živeti v skupni evropski hiši, bogatile obče civilizacijske vrednote Evropske unije.

9. VZGOJA ODGOVORNE OSEBNOSTI

Človek, v nasprotju z živaljo ni nagonsko bitje, marveč odločujoče bitje, in kolikor je odločujoče, toliko je tudi odgovorno.

Pot vsakega zorenja osebnosti vodi od svobode k odgovornosti. Svoboda brez odgovornosti pomeni napačno razvitost osebe, ki širi nesrečo, tujo ali lastno. Svobodna in odgovorna osebnost pa je sposobna tako v poklicnem kot tudi v zasebnem življenju izslediti med vsakokratnimi danostmi najbolj smiselne in prispevati k njihovi uresničitvi. Temeljne zakonitosti smiselnega človeškega življenja in medčloveškega sožitja so vdelane v strukturo stvarnosti, kjer jih lahko človek iz trenutka v trenutek osebno odkriva in udejanja. Za to je osebno odgovoren (Ramovš v Lukas 1993). Uresničenje smisla pa je za stanovitno srečo najbolj zanesljiv temelj. Vzgoja je tista, ki človeku omogoči, da je sposoben sam reševati svoje probleme, oblikovati svoje odločitve in nositi svoje odgovornosti. Vzgoja, ki spodbuja posameznikove osnovne osebne kapacitete za njegovo svobodno in odgovorno življenje v svetu, je eden najplemenitejših izrazov globokega spoštovanja do odraščajoče človeške osebe. Govorimo o človeku, ki s svojim obstojem uresničuje svoj lastni načrt, ki je bolj vpet v kulturo, v kulturno usmerjenost kot vpisan v samo biološko naravo.

Kdor prevzame neko nalogo, prevzame hkrati tudi odgovornost za to, kar mu je naloženo. Predanost določeni nalogi spada k bistvenim dejavnikom, ki ohranjajo življenje človeškega bivanja in ga krepijo (Lukas 1993). Osebna odgovornost je ena odločilnih posledic človekove osebne svobode. Za kar se človek osebno odloči in udejanji, za to je osebno odgovoren. Za dobro ima osebno zaslugo, za slabo osebno krivdo (Ramovš 1990). Čar in breme naše svobode je tudi v tem, da za vsako odločitev prevzamemo odgovornost. V vsakem trenutku dajemo odgovor po svojem izboru in se v svojih mejah odločamo tako za smiselne kot nesmiselne vrednote. Odgovoren odnos do sebe, do drugih ljudi, do narave in življenja pa terja od človeka odprtost za nova spoznanja. Kdor beži pred odločitvami in odgovornostjo, se osebno ne razvija, lahko celo zboli ali pa se vrti v začaranem krogu lastnega nezadovoljstva in se tudi ne čuti svobodnega.

Odrasli lahko storimo največ s tem, da smo otrokom zgled in da jim postopoma izročamo odgovornost, saj tudi naslednja generacija potrebuje svoje naloge. Pred njimi jih ni mogoče zaščititi in tudi njihovih nalog ne morejo rešiti starši namesto njih (Lukas 1993). Otrok seveda ne

more imeti istih dolžnosti kot odrasli, toda tudi otroci nimajo zapisane pravice do izkazovanja svoje jeze ali dolgočasja, tudi oni se lahko na razne načine obvladajo ter morajo biti glede na svojo starost in spoznanje za svoje vedenje do določene mere sami odgovorni. Odgovornosti se seveda ne da naučiti »na pamet«, treba je neposredno izkustvo in delovanje. Tako družina kot šola imata dovolj možnosti, da z medsebojnim sodelovanjem in dopolnjevanjem mladim omogočita, da se naučijo biti odgovorni (Marinček 1999: 42).

Kot pravi Renerjeva, so mladi ljudje in njihovi starši v današnjem času prisiljeni v zgodnejše in bolj informirane izbire (o načinih in vrstah šolanja, prostočasnih dejavnostih, zgodnjem načrtovanju življenjskih poti ipd.), kar predpostavlja premik odgovornosti za lastna življenja tako rekoč v obdobje otroštva. Sodobne evropske družbe, tudi slovenska, zahtevajo zgodnja mentalna in vedenjska prilagajanja ob hkratnih nasprotujočih pogojih si zanje: podaljšano izobraževanje in podaljšano obdobje ekonomske odvisnosti sta v ostrem nasprotju z zahtevami po zgodnjih izbirah in prevzemanju odgovornosti zanje (Rener 2000: 94). Popolnoma se strinjam s to trditvijo. Starši šoloobveznih otrok smo nenehno prisiljeni v dogovarjanje o vključevanjih otrok v razne šolske in obšolske ter druge dejavnosti in v razmišljanje glede pravega nadaljevanja izobraževalne poti, ki bo v veliki meri odločilno vplivala na otrokovo nadaljnje življenje. Starši moramo prav zato, da lahko svojim otrokom svetujemo in pomagamo pri njihovih izbirah smeri za njihovo nadaljnje življenje, poskrbeti najprej za svojo informiranost. Pri tem nam pomaga predvsem naša odprtost za sprejemanje različnih pogledov na vzgojo in njene različne vidike, ki nam jih ponujajo mediji, ki pokrivajo aktualne vzgojne teme, kot tudi šole za starše in medsebojne izmenjave mnenj in izkušenj z drugimi starši.

10. ORIS RELACIJSKIH RAZMERIC VZGOJE ZA SMISEL ŽIVLJENJA Z DRUGIMI VZGOJNIMI PRAKSAMI

V zgodovini so imele različne družbe različne identitetne modele vzgoje, npr. sužnjelastniška družba se je reproducirala z vzgojo lastnikov sužnjev, fevdalna s fevdalno vzgojo, socialistična družba pa s socialistično vzgojo.

Tudi danes so v uporabi različni vzgojni stili, ki so odvisni od osebnostnih značilnosti staršev in norm ter vzgojnih vzorcev v kulturi. Otroke lahko vzgajamo, da so agresivni, storilnostno usmerjeni, individualistični ali kooperativni. Najbolj uspešen vzgojni stil pa je tisti, kjer otrok sodeluje pri odločitvah in kjer je prisotna umerjena stopnja nadzora ter kjer starši vedno razložijo svoje postopke oz. obstajajo neka dogovorjena pravila v odnosih in vzgojnih postopkih. To je podobno kot demokratsko vodenje v skupinah, le z razliko, da je starševstvo tesen emocionalen odnos. Lahko bi rekli, da nas že življenje samo vzgaja in sleherna vzgoja ne glede na to, kaj poudarja, je tudi vzgoja za življenje.

Vsaka vzgoja postavlja določene kriterije in predpostavlja neko vizijo sveta in življenja, ki vpliva na določanje vzgojnih ciljev in na sam vzgojni sistem. Vsako vzgojo zanima človek kot oseba, njegova svobodnost, ustvarjalnost, avtonomnost njegovega duha. Ustvarjati prostor za možnosti takega razvoja je temeljna dejavnost vsake vzgoje. Vzgojni stili družine vzpostavljajo ravnovesje med osebnim, čustvenim in javnim, ekonomskim področjem ter oblikujejo okvir, v katerem se na različnih področjih, od doživljajsko-čustvenega in spoznavnega do vedenjskega, odvija realizacija posameznika.

Vzgoja se seveda ne dogaja samo v družini in šoli, ampak je zanjo odgovorna tudi družba. Država, ki želi razvijati »zdravo družbo« in ki teži h kakovostnemu življenju svojih državljanov, se mora posvetiti najširši vzgoji.

Danes poznamo mnoge posrednike, ki tekmujejo med seboj, kako bi čim bolj vplivali na mlade generacije: potrošniški trg uporabe prostega časa, sredstva družbenega obveščanja, posebej tista za mlade, skupine sovrstnikov, javne ustanove in ne nazadnje vsi, ki na takšen ali drugačen način srečujejo mlade in odraščajoče otroke in ki se niti ne zavedajo, da so v vlogi vzgojitelja.

Strpnost do drugačnosti ne zajema samo medgeneracijske drugačnosti in različnosti okolij, narečij, obnašanja, navad itd.; vse bolj gre tudi za osebno različnost in drugačnost. Ljudje želimo v medsebojnih stikih izražati, poleg podobnosti, tudi svojo individualnost – različnost. Zato je strpnost in vzgoja zanjo pogoj sprejemanja in tolerance do drugačnosti (Marinček 1999: 126).

Danes se že oblikujejo drugačne vrste vzgoje, kot so vzgoja za mir, sožitje, za čisto okolje, za demokracijo, za medije, potrošniška vzgoja nasproti vzgojam za mezdno delo, militarizem, tehnicizem itd.

V tem poglavju bom na kratko predstavila samo nekatere vzgojne stile in skušala ugotoviti, ali ima vzgoja za smisel življenja kaj skupnega z njimi.

10.1 Ekološka (okoljska) vzgoja

Odnos ljudi do narave je postal neverjetno sovražen. Ljudje smo 'igra narave': zaradi samih razmer svojega bivanja smo del narave, zaradi darov našega uma pa jo presegamo. To težavo našega bivanja smo skušali rešiti tako, da smo se odrekli viziji o sožitju med človeštvom in naravo ter skušali naravo osvojiti in preoblikovati po svojih lastnih namerah, dokler to osvajanje ni začelo postajati vse bolj podobno uničevanju. Naš osvajalski in sovražni duh nas je tako zaslepil, da ne sprevidimo, da so naravni viri omejeni, da lahko presahnejo in da se bo, oziroma se že narava človekovemu ropanju postavlja po robu (Fromm 2004: 12, 13).

Za sodobni čas, v katerem živimo, je ekološko znanje nujna prvina splošne izobrazbe vsakega učenca. Učenec mora spoznati velik pomen okoljske vzgoje. Med njenimi zelo kompleksnimi vsebinami je tudi odkrivanje družbenih vzrokov in posledic ekološke problematike, ki je v današnjem času izredno aktualna. Učenec bo znal v svojem življenju ustrezno ekološko ravnati le, če bo dobro poznal vzrok in posledice ekološke problematike. Še pomembneje pa je pri otrocih in mladih razviti drugačen odnos do narave. Tako odrasli kot otroci bi se morali spet začeti zavedati in občutiti to, kar so živo občutila stara ljudstva in tudi mnogi naši starejši preprosti ljudje: da je zemlja ali narava naša mati, z materjo pa je treba ravnati z največjo ljubeznijo in spoštovanjem (Svetina 1992: 99).

Nasploh je pomen okoljske etike v današnjem času zelo velik, kar je razumljivo glede na velike, najpogosteje negativne pojave in posledice neodgovornega ravnanja kapitalistične družbe z naravo, ki jih je moč zaznavati po vsem svetu. Skrajni čas je, da se tudi podjetja začnejo zavedati, da dobiček za vsako ceno pomeni le kratkoročno bogastvo in lagodje, dolgoročno pa vodi v propad – okolja, narave, sveta.

To temo je v svoji diplomski nalogi proučila Rosana Tavčar (2005), kjer med drugim govori o bogati tradiciji okoljske vzgoje v Sloveniji. Ta se ne nanaša le na mladino, ampak mora izobraževanje za zdravo in varno prihodnost zajeti in prežeti vsa človekova življenjska obdobja. Izobraževanje pa mora biti zasnovano na načelih okoljske etike, ki nas usmerjajo k zaščiti narave, človekovega okolja, dostojanstva in življenja človeka. Poleg načel sta pomembni tudi dve ključni sestavini okoljske etike: sožitje med generacijami in vsemi skupnostmi, ter skupna odgovornost za sedanje razmere in prihodnost (povzeto po Plut 2003: 8).

Z okoljsko vzgojo se povezuje tudi mirovna vzgoja, vzgoja za mednarodno sožitje, razumevanje in demokracijo.

10.2 Vzgoja za medije

Kot vemo, je človek družbeno in družabno bitje, z izrazito potrebo po vključenosti v skupnost. Zanima ga, kaj se dogaja okrog njega, z informiranostjo o bolj ali manj pomembnih dogodkih doma in po svetu pridobiva občutek, da je soudeležen pri dogajanju. Človek pa je tudi bitje odnosov, odprt do drugega človeka. In najbolj problematično pri televiziji je predvsem, da nas popolnoma prevzame, saj nam nadvse privlačno in domače ponuja iluzijo bližine, odnosa. Ustvari občutek, da nismo sami in osamljeni, da smo sredi življenja in v vzpostavljenih razmerjih (Košir 1996). Odrasli in otroci zato čedalje manj časa in naporov vlagajo v negovanje resničnih medčloveških vezi, izmikajo se osebnim odnosom, pomanjkanje resničnih medčloveških stikov pa nadomeščajo z gledanjem televizije, »surfanjem« po internetu, igranjem računalniških igranic, vrtenjem videov. Raziskave kažejo, da sodobni otroci prebijejo pred televizijskim ekranom več časa kot v šoli ali druženju z bližnjimi – samo spijo dlje. Televizija je najbolj privlačna, za njo računalniki in video (Košir 1996: 21, 23).

Mediji so sestavni del našega življenja; spremljajo nas vsak dan, na vsakem koraku. Tudi če bi želeli, se jim ne moremo izogniti. Še posebej velik vpliv imajo na odraščajočo mladino, zato mora biti vzgoja za medije pomembna tako v šoli kot v družini. Mediji sooblikujejo vrednote, s svojimi stereotipi in klišeji opredeljujejo naša stališča. S ponujenimi vzorci vedenja oblikujejo celo kulturo. S tem ko predstavljajo določene modele ravnanj (jih legitimizirajo), postavljajo okvir, kaj je prav in dobro, kaj družbeno (ne)ugledno in (ne)koristno (Košir 1996: 27).

Zaradi medijske zasičenosti prostora so v razvitem svetu začeli z medijsko vzgojo od otroškega vrtca dalje. Celovito medijsko izobraževanje oz. vzgajanje učencem omogoča, da se socialno zblizujejo, krepijo medsebojno komunikacijo in prek vstopa v množična občila tudi komunikacijo z drugimi, da se estetsko izražajo in z oblikovanjem stališč ter moralnih standardov gradijo svoj osebni etos. Celovito medijsko izobraževanje torej učencem omogoča izboljšanje medosebnega sporazumevanja v šoli in prek množičnih občil še komuniciranja s širšim okoljem. Tako zasnovano medijsko opismenjevanje⁷ omogoča kritično razmišljanje o ponujenih medijskih podobah in spodbuja k ustvarjalnemu vstopu v množično-komunikacijski prostor. Eno in drugo je treba ne samo otrokom, ampak tudi odraslim, da bi zmogli postati kritični državljani, ki se zavedajo svojih pravic in dolžnosti, svoje človeške in državljanske svobode.

Mediana, inštitut za raziskovanje medijev, je leta 2003 v Sloveniji opravila raziskavo, v katero je bilo vključenih 1180 medijev, od tega 968 tiskanih (leta 1996 jih je bilo 656), 99 radijskih postaj, 59 elektronskih medijev, 49 televizijskih postaj in 5 plakatnih površin. Od leta 2001 do 2003 se je število zajetih medijev povečalo za 84. Te številke so po mojem mnenju neverjetno visoke za majhen slovenski prostor. Ni čudnega, da naj bi po raziskavah Slovenci s klasičnimi množičnimi mediji (televizija, radio, časopisi) preživeli kar sedem ur na dan. Sprašujem se, le kdaj najdemo še kaj časa za svoje najbližje.

Otroci se osebno oblikujejo predvsem s posnemanjem. Kdo naj bi bili in kaj naj bi postali, jim govorijo družinski zgledi, jih učijo prijateljske družbe in jim reprezentirajo množična občila. Medijska vzgoja ponuja odlično možnost izbirati svobodo, gojiti radovednost in učiti misliti z lastno glavo. Pomembno je sebe in otroke naučiti misliti o medijih, in (se) vzgajati za to, da ne

---

⁷ Medijska pismenost zajema »brati« in »pisati« široko paleto sporočilnih oblik, še posebej glede na prevlado vizualnih sporočil v elektronskih medijih. Po definiciji je »medijska pismenost zmožnost dostopa, analize, ocene in proizvodnje sporočil v najrazličnejših oblikah.«

bodo oni mislili za in namesto nas. Potem nam tudi negativne medijske podobe ne bodo mogle do živega in ne bo nevarnosti, da bi ponotranjili slabe novice, nasilje, zlo, ki ga množična občila tako rada prezentirajo. Pri medijski vzgoji gre za odkrivanje lastne identitete in ne za posnemanje tiste, ki jo vsiljujejo mediji. Učitelji medijske vzgoje bi se morali čim večkrat z otroki pogovarjati o tem, kaj gledajo, berejo in poslušajo, ter iz odprtega dialoga skušati razbrati, za kakšne stereotipne predstave gre. Nič ni narobe, če spremljamo svoje junake in idole; da le ne bi spregledali, da gre za tipiziranje, šablonizirane podobe. Medijska vzgoja naj bi pripomogla tudi k razumevanju, da ni medijsko zabeležen niti odstotek tistega, kar se je zgodilo, v redakcijah pa to še dodatno selekcionirajo. Tako lahko medijska vzgoja nenehno odpira smisel za celostno gledanje, ki edino lahko vsaj zasluti brezmejnost sveta in neskončnost oblik našega žitja in bitja. Pri uporabi množičnih medijev se velja zavedati, da nam posredujejo le delčke resnice in košček resničnosti. Zato je treba vedno znova opozarjati, da medijske podobe niso zrcalne slike sveta. Časopisi, radio, televizija idr. »delajo iz muhe slona, ker je pač njihov posel izdelovanje slonov in ne lovljenje muh«. Medijska vzgoja lahko veliko pripomore k temu, da bo vse več otrok z zgrajeno notranjo samozavestjo, ustvarjalnih, polnih domišljije in kritičnih do oglaševanih izdelkov in drugih medijskih vsebin.

Številne starše in pedagoge v medijsko-komunikacijsko razvitem svetu bolj kot prikazi nasilja v novinarskih poročilih in dokumentarnih oddajah vznemirja naraščajoča količina nasilja v risankah, filmih, televizijskih nadaljevankah in računalniških igrinah. Najbolj skrb vzbujajoči sta predvsem posnemanje in otopelost. Koširjeva pravi, da imajo lahko nasilni medijski prizori močnejše učinke pri otrocih oz. članih problematičnih družin, ki jih je tudi v Sloveniji vse več, kot v tistih družinah, ki skrbijo za otrokov telesni, duševni, duhovni in socialni razvoj ter osrečujoče medsebojne odnose. Za slovensko povprečje velja enako kot za druge razvite države, in sicer da **se starši** o branih, poslušanih in gledanih medijskih vsebinah s svojimi otroki veliko **premalo pogovarjajo!**

10.3 Potrošniška vzgoja

Med najbolj očitne posebnosti našega časa spada izredno obilje materialnih stvari, ki jih izdeluje moderna civilizacija in jih kot pašo za oči ponuja po svojih razkošno opremljenih trgovinah. Zanimiva je primerjava modernih veleblagovnic z votlinami Ali Babe, v katerih so nakopičena raznovrstna bogastva (Svetina 1992: 65).

Potrošništvo ima protisloven vpliv: po eni strani blaži tesnobo, kajti tistega, kar imamo, nam ne morejo odvzeti, po drugi strani pa zahteva, da porabljamo vse več in več, kajti tisto, kar smo si pridobili, nas kmalu ne zadovoljuje več. Sodobni potrošniki bi se lahko prepoznali po obrazcu: *sem = kar imam in kar zapravim* (Fromm 2004: 30).

Tudi mladi in otroci so danes postali porabniška skupina. O tem nam dovolj povedo proizvodi in reklame, ki so jim kot porabnikom namenjene. Tudi pri nas je danes velikokrat otrok tisti, ki odloča, kaj naj mu starši kupijo. To velja tako za obleko kot tudi šolske potrebščine in hrano. Danes so otroci tisti, ki izbirajo elektronske igre in glasbene pripomočke (CD) za lastno uporabo.

Reklama kljub izjemnim učinkom na najmlajše in majhne otroke ne more preglasiti vpliva zgleda staršev, ki jih otroci pogosteje posnemajo kot reklamirano ravnanje. Če je družina v celoti potrošniško obsedena in meri svoj status po posedovanju lastnine, se bo otrok utopil v hlastanju po vedno novih izdelkih prestižnih blagovnih znamk. V drugačnih, človeško orientiranih družinah bo gradil svojo samozavest na temelju humanih, kulturnih vrednot in ne potrošništva.

10.4 Vzgoja za kapital

Fenomen današnjega časa predstavlja prodor mladih, ki hočejo za vsako ceno na lahek in hiter način priti do kapitala. Pomembno je »imeti« denar, prestižne avtomobile, jahte, avtomobile, biti slaven itd.

Šole izobražujejo mlade za zaposljivost in za povečanje kapitala, namesto za strpnost in življenjskost. Vzgoja za kapital žal izpodriva vzgojo za življenje. Vrednost človeka se meri glede na posedovanje kapitala. V turbo kapitalizmu se nenehno hipertrofirajo nove umetne potrebe po vedno novih dobrinah, ki naj bi končno zadovoljile potrošnike. Ti pa po nakupu vedno novih stvari, ki jih pogosto sploh ne potrebujejo, ostajajo nesrečni in spet iščejo nove dobrine, ki pa imajo enak učinek kratkega zadovoljstva. To velja predvsem za razvite zahodne države, kamor sodi tudi Slovenija. Spodbujajo se odnosi med predmeti, namesto medosebni odnosi, zaradi česar najbolj trpijo šibkejši, ki so čedalje bolj odrinjeni.

10.5 Vzgoja za demokracijo

Demokracija je pomembna vrednota tretjega tisočletja, ki lahko posameznika usposablja za dejavno, odgovorno državljansko vlogo v pluralnih družbenih razmerah.

Izobraževanje in vzgoja za demokracijo naj bi bila v našem družbenem prostoru uresničevana na vseh stopnjah šolanja, od vrtca do univerze. Demokracija ni nekaj statičnega, ampak je živost, dinamičnost, izziv, proces, udeleženos, zato tudi ni dovolj o demokraciji zgolj govoriti, ampak je treba v njej tudi sodelovati. Prav zato je osnovni namen šol kultiviranje skupnih demokratičnih vrednot pri vseh otrocih, ne glede na njihove učne sposobnosti, razred, raso, veroizpoved ali spol. Šola bi morala otroke in mlade navajati na demokratične vzorce mišljenja in ravnanja, se pravi na to, kako je mogoče kar najbolj harmonično in uspešno živeti in ravnati v družbi, kjer se srečujejo zelo različna mišljenja, hotenja, pogledi, usmeritve in tudi ravnanja; in se ljudje morajo naučiti živeti z vsemi temi razlikami. Vzgoja za demokracijo ne zahteva samo razvijanja samostojnejšega in prožnejšega mišljenja pri otrocih in mladih, temveč tudi navajanje na izmenjavo in usklajevanje mišljenj ter na sporazumno odločanje. Zahteva pa tudi razvijanje samostojnosti in poguma pri zagovarjanju svojih temeljnih vrednot in prepričanj ter zrele odgovornosti pri sprejemanju odločitev (Svetina 1992: 17, 18).

Šola mora postati vzor demokratične prakse. Le v taki šoli lahko otroci ob praktičnih problemih spoznavajo svoje pravice in dolžnosti, pa tudi meje svoje svobode, ki jih določajo pravice in svoboda drugih ljudi. Delors (1996: 56) pravi, da je vzgoja za opravljanje državljanskih dolžnosti in za demokracijo odličen primer vzgoje, ki ni niti v prostoru niti v času omejena na formalno šolanje, in predlaga, da se vanjo neposredno vključujejo tudi družine in drugi člani skupnosti.

Vzgoja za demokracijo je vselej zelo občutljiva vzgoja. Napačno uporabljen didaktični prijem lahko tovrstno vzgojo ohromi, ji škoduje, namesto da bi prispeval k njenemu kakovostnemu, ustvarjalnemu razvoju.

10.6 Vzgoja za strpnost

Splošna globalizacija, še posebno informacijska, zahteva od današnje šole, da vzgaja mladino v duhu sodobnih civilizacijskih vrednot, ki jim nekoč šola ni posvečala dovolj pozornosti: skrb za

človekove pravice, mednarodna solidarnost, razorožitev in ohranjanje miru, preprečevanje mednacionalnih spopadov in državljanskih vojn, boj proti rasizmu in ksenofobiji, egoističnemu individualizmu in lovu za hitrim zaslužkom, podkupljivosti, kriminalu, nasilju in nestrpnosti, visoki brezposelnosti itn. Kot protiutež naraščajoči agresivnosti v najrazličnejših oblikah je pomemben cilj vzgoje vzgoja za strpnost. Strpnost kot vrline ne more biti privolitev, popustljivost, prizanašanje različnosti, temveč način vedenja in izražanja človečnosti (Lipuzič 1999: 73).

10.7 Sklepne misli k poglavju o različnih vzgojnih praksah

Zgoraj sem na kratko predstavila le nekaj vzgojnih stilov, ki jih se odrasli uporabljamo. Seveda se ne držimo strogo le enega, pač pa se ti pogosto nezavedno prepletajo v našem vsakdanjem življenju. Vzgoja za smisel življenja pa je tista, ki zna iz vsakega vzgojnega stila vzeti najboljše, kar ta ponuja – torej da spodbuja dobre odnose, pogovor – dober, iskren dialog, ki vodi v svet pozitivnih vrednot, in ki otroke vzgaja z lastnim zgledom in pozitivnimi dejanji. Te pa otroci vidijo in doživljajo le tedaj, kadar jim starši namenjajo čim več časa in pozornosti, predvsem pa ljubezni. Poleg tega pa starši otrokom pomagajo vstopati v današnji globalizirani, medijsko preplavljeni svet in jih vzgajati za odgovorne državljane in predstavnike družbe, katere del so oziroma bodo.

Na koncu tega poglavja lahko ugotovim, da v današnjih pluralnih družbah vzgoja nujno vključuje različne vzgojne stile. Pomembne so posamezne prvine, vtikane v različne vzgoje. Vzgoja za smisel življenja pa je tista, ki iz te različnosti jemlje najboljše, pozitivno – vse tisto, kar mladega človeka vodi pri odraščanju v samovzgojeno osebnost, ki bo odgovorna za svoja dejanja in bo sposobna obvladovati svoje življenje v dinamičnih družbenih razmerah. Ta oseba bo sprejemala, uresničevala pozitivne vrednote in jih prenašala na naslednje generacije.. Le samovzgojena oseba je lahko svobodna, čeprav se podreja pravilom, ki ji po eni strani pomagajo, po drugi pa omejujejo. Pri tem pa imajo veliko vlogo tudi vrednote.

11. O VREDNOTAH KOT SREDSTVU VZGOJE

V skoraj vseh strokovnih knjigah o vzgoji je moč zaslediti vsaj kakšno poglavje o vrednotah. Številni avtorji poudarjajo, da živimo v svetu velikih družbenih sprememb, in tega se prav dobro zavedamo. Zato se mi ne zdi nenavadno, da se zaradi različnih vzrokov spreminjajo tudi stare, tradicionalne družbene in individualne vrednote, ki so se znašle v globoki krizi, ne samo v našem, temveč tudi v širšem družbenem prostoru. Soočamo se s pojavom starih vrednot v novem družbenem kontekstu (Židan 1995: 10). Danes se govori, da naše vrednote pripadajo kulturi, ki je v zatonu. Zato je oziroma bo pomembno iskati nove vrednote.

Vrednota je rezultat posameznikovega celovito potekajočega procesa vrednotenja. Danes, v informacijski družbi, mora človek nenehno vrednotiti številne informacije. Nekatere sprejme in na njih gradi dalje, druge zavrže. Skratka, človekov svet vrednot je nenehno pod novimi informacijskimi vplivi.

Vrednote so zelo pomembne, tako v življenju posameznika kot za družbo kot celoto. Človek pravzaprav ne more obstajati, ne da bi nenehno vrednotil, kaj je zanj dobro in kaj ne. Svetina pravi, da so vrednote in ideali integralen del vsakega polno razvitega umskega bitja in vsake kulturne družbe, in človek brez njih še ni v resnici človek ali pa je popačen človek. Vrednote človeka usmerjajo pri njegovem zavzemanju številnih stališč, pri ocenjevanju številnih informacij, ki jih nenehno dobiva, in mu pomagajo graditi njegov odnos do sebe, drugih, narave in celotne družbe (Židan 1996: 21).

Vrednote so zelo zapleten pojav. V njih se stekajo sestavine človekovega spoznavnega, čustvenega, akcijskega in dejavnega delovanja. So nekaj zavestnega. Posameznik jih sprejme in se hkrati zaveda, da jih je sprejel; pripravljen jih sprejme in se hkrati zaveda, da jih je sprejel; pripravljen jih je zagovarjati in jih kot vrednote lahko predlaga drugim ljudem.

Psihologi menijo, da so za posameznika vrednote nekakšen ideal, k uresničitvi katerega teži. Ideal, ki naj bi pomagal človeku razviti bistvene in najboljše sposobnosti njegove osebnosti. Sociologi opozarjajo na pomen vrednot kot skupnega povezovalnega družbenega veziva. Tudi vsak izobraževalno-vzgojni proces je tesno povezan z vrednotami. Za pedagoge so vrednote pomembne z vidika, kako oplemenitijo človekovo osebnost – osebnost vzgojitelja kot tistega, ki

naj vzgaja. Filozofom vrednote pomenijo nekakšne skupne, idealne usmeritve, ki naj bi združevale človeštvo, zmanjševale možnost medosebnih sporov. Nasploh naj bi bile vrednote pomembni moralni standardi, nujni del človekove biti in osmišljevalke življenja (Židan 2004: 67). Nikakor ni zanemarljivo, da so vrednote tudi tolažnice, kar najbolj občutimo, kadar smo osamljeni.

Vrednota je pomembno področje človekovega duhovnega sveta. To pomembno spoznanje mora otrok osvojiti tudi v šoli pri izvajanju pedagoškega procesa. Spoznati mora ustvarjalni pomen vrednot za svoje življenje, zlasti tistih, ki so sestavina nove, demokratične, participativne politične kulture. Te so, z vidika osebne rasti, vrednote notranjega miru, izpolnitve in osvobojenosti, z vidika skupnosti pa gre za ideale demokracije, medsebojnega sožitja in harmonije⁸. Mir, enakost, svoboda niso le gesla demokracije, ampak so implicitne vrednote samoaktualiziranih posameznikov in predstavljajo pogoj za neovirano uresničevanje talentov in potencialov (Musek 1993 v Židan 1995: 11). Največja vrednota je vsekakor življenje. To je darilo, katerega vrednosti človek ne more izmeriti in oceniti – vsako življenje je enkratna, neprecenljiva vrednota.

Vrednote so tudi v močni povezavi z iskanjem smisla. Frankl pravi, da je človeku zaradi vrednot olajšano iskanje smisla, ker se mu vsaj v značilnih položajih ni treba odločati. Žal pa mora za to olajšavo tudi plačevati, saj je v nasprotju z edinstvenimi smisli, ki se nanašajo na edinstvene položaje, kaj mogoče, da si dve vrednoti prideta navzkriž. Taka trčenja vrednot pa se zrcalijo v človeški psihi v obliki spopadov vrednot in imajo kot taka pomembno vlogo v nastajanju noogenih nevroz⁹.

Frankl je razvrstil vrednote v tri glavne skupine, in sicer kot:

- ustvarjalne,
- doživljajske in
- vrednote stališča.

---

⁸ Imenujejo se tudi sociotnalne vrednote.

⁹ Razlikujemo somatogene, psihogene in noogene nevrose. Prve sprožajo organski dejavniki, pri nastanku drugih imajo odločilno vlogo psihični dejavniki, tretje pa so v zvezi z moteno noodinamiko, torej se nanašajo na dolgotrajno duhovno prikrajšanost. Noogene nevrose nastajajo, kadar človekovo iskanje smisla obtiči na nezreli stopnji ali se zagozdi v pesimistično prepričanje, da je življenje nesmiselno. Nekatere posledice: življenjska dezorientacija, omamljanje, zgubljenost, obup in razna nesmiselna, neredko ekstremna dejanja ali način življenja. Že okrog leta 1980 so raziskave po raznih deželah kazale, da je okrog 20 odstotkov vseh nevroz noogenih, med nekaterimi deli populacije pa je bil odstotek nekajkrat višji; od tedaj je zaznati vse večji porast tovrstne problematike.

V tem zaporedju se zrealijo trije glavni načini, kako človek lahko najde smisel v življenju. Prvi je v tem, kaj daje svetu s svojimi stvaritvami; drugi je v tem, kaj jemlje od življenja s srečanji in izkušnjami, tretji pa je v stališču, ki ga zavzame do težavnega položaja v primeru, ko se mora soočiti z usodo, ki je ne more spremeniti (Lukas 1993).

Zavedati se moramo, da je družina vzgojitelj, ki na otroke zavestno, še bolj pa nezavedno, prenaša vzore, strahove, dobre in slabe izkušnje, ideale in idole, iluzije in bojazni. Otrok že zgodaj vsrka vase določene norme o idealih, v sebi pa nosi naravne potrebe in jim streže, dokler mu nekdo iz okolice ne pove, da vsega, kar želi, ni mogoče imeti. Na otroka v prvih letih življenja najbolj vpliva odnos staršev do njega, do življenja in življenjskih ter kulturnih vrednot.

V času pubertete se začnejo mladostniku odpirati različne socialne in ekonomske poti v družbo odraslih, vendar psihološko še ni zrel. Zanj je značilna nekakšna stalna »kriza vrednot«, poistoveti se zdaj s tem, zdaj z onim, čustveno je neuravnotežen, težko se prilagaja spreminjajočim se socialnim položajem. Kritično začne ocenjevati svoje vzore in vzornike, izbira in spreminja ideale, nekatere zavrže, druge obdrži ali poišče nove, še posebej intenzivno išče in odkriva lastne vrednote. Tako iskanje je običajno polno strahu in negotovosti, vendar je naravna potreba po širjenju lastnih možnosti navadno tako močna, da se človek opogumi, tvega, poskuša in doživlja uspehe, užitke, a tudi neuspehe in trpljenje. Splošne vrednote postanejo osebne preko introjekcije vrednot v otroštvu in preko lastnih dejanj v puberteti, ko mlad človek odkloni svet svojih staršev in išče svojega (Kren-Obran 1995: 21, 22).

Mnoge pozitivne vrednote so izginile iz sodobnega kulturnega obzorja, ne zato, ker institucije ne razglašajo njihove pomembnosti, ampak zato, ker teh vrednot večina ljudi ne živi v vsakdanjem, praktičnem življenju. Starši, pa tudi učitelji, ne morejo zahtevati od svojih otrok, česar oni sami ne živijo oz. ne uresničujejo. Vrednot, ki jih je neka generacija izgubila in zavrgla, ni mogoče prenesti na mlajše generacije, kajti vrednote se prenašajo v konkretnem, vsakdanjem življenju in v medsebojnih odnosih. Žal so solidarnost, ljubezen do bližnjega, spoštovanje narave skoraj izginile iz kataloga naših vrednot in to nas globoko določa. Lahko rečemo, da je današnja civilizacija ena najbolj nevarnih za obstoj človeštva prav zato, ker ima med vsemi doslej znanimi najmanj duhovnih vrednot. Gotovo pa še ni vse izgubljeno, saj so raziskave, na katere se sklicujejo nekateri slovenski avtorji, pokazale, da so družinske vrednote – družinska sreča, ljubezen, razumevanje, v samem vrhu hierarhije v Sloveniji (Musek 1995: 20). Vzgoja, še posebej vzgoja za smisel življenja, je torej izredno pomembna, saj nujno vstopa v svet vrednot

kot zelo konkretnih stvarnosti življenja, svobode, odgovornosti, samostojnosti, harmonije, zdravja itd.

Ne glede na to, da vsi priznavamo pomemben prispevek družine za zdravo ohranjanje družbe, in da raziskave kažejo, da je družina še vedno na zelo pomembnem mestu pri mladih, ta kot vrednota ni priznana ne na kulturni in ne na institucionalno politični ravni. Nimamo institucionalne kulture, ki bi zaščitila družino. Nič ne pomaga, če razglajamo pomembnost družine, če se to pri davkih, olajšavah pri družinskem življenju nič ne pozna. Vse to postavlja družino v negotov položaj in najočitnejši znak za to je vedno manj otrok po družinah in težek ekonomski položaj številčnejših družin.

Pomembno mesto v življenju posameznika in družbe ima tudi šola. Židanova in tudi drugi avtorji se strinjajo, da se razvitost družbe ocenjuje po razvitosti njenega šolskega sistema. Zato je izredno pomembno, s kakšnimi vrednotami se srečujejo otroci in mladostniki. Danes spoznavamo, da so vrednote industrijske moderne navidezne vrednote, ki vodijo prej k strahu kakor k varnosti in prej k regulaciji kakor k samoregulaciji, ki jo v največji meri lahko doseže le avtonomna, svobodno organizirana šola na osnovi spoštovanja različnih stališč in prepričanj heteronomno avtonomnih osebnosti (Novak 1995: 21). Šola naj bi torej z ustvarjalnimi, participatornimi, razgibanimi didaktično-delovnimi pristopi na posameznika prenašala občecivilizacijske (evropske) vrednote.

Delo učiteljev je vse prej kot lahko. Naloga privzganja vrednot postavlja pred šolo tudi velike pedagoško-didaktične neznanke in težave.

Znanje je kakovost in vrednota, če je v vlogi ohranjanja/razvijanja kakovosti življenja, sledi evropskim standardom in je usmerjeno k upravljanju posameznika s samim seboj in k zorenju demokracije v družbi.

12. POSAMEZNIK IN DRUŽBA

Človek je nastal v dolgem procesu evolucije kot plod snovanja narave in na kateremkoli področju družbenega življenja se posameznik ali skupina pogloblja v probleme in jih odpravlja, prispeva svoj delež k splošnemu razvoju in s tem k dvigu človekove ozaveščenosti o sebi, družbi in naravi.

Človek je anticipirajoče multikulturno, policentrično bitje ter državljani sveta. Nikdar ne stoji v družbi zgolj kot posamičen individuum, kot da se v njej samo nahaja, podobno kot bi nekdo stal sredi pokrajine, ki mu ugaja ali ne ugaja, ki je dostopna ali nedostopna. Človeku je družba, kateri pripada, podana z rojstvom kot nekaj, za kar mora samega sebe sovlagati, da jo v dobrem sooblikuje – kot nekaj, do česar je dober tudi sam, čeprav si je ni sam izbral. Biti-dober-za-družbo daje smisel individuumu in bistveno prispeva k življenju, izpolnjene s smislom (Lukas 1993). Najvišji cilj vzgoje in izobraževanja je dati vsakomur sredstva, da se bo lahko kot ozaveščen in dejaven državljani vsestransko uresničeval, kar je mogoče doseči le v demokratični družbi.

Medosebni odnosi zadevajo prav vsakega človeka. Ljudje pač nismo sami sebi namen, ampak živimo drug z drugim, smo si v veselje, pomoč in tolažbo. Vse to pa lahko uresničimo takrat, ko znamo in zmoremo živeti v sožitju (Divjak 2001: 10). Poleg tega smo ljudje že po antropološki naravnosti namenjeni drug drugemu, to pa pomeni, da drug drugega potrebujemo za uresničevanje svojih življenjskih smislov.

Po besedah Frankla je vsak človek absoluten individuum, čeprav se smisel njegove individualnosti določa šele v skupnosti. Ta trditev se da obrniti, kajti tudi vsaka prava družba je usmerjena k harmoničnemu sodelovanju samoodgovornih in samostojnih posameznikov. Skupnost pa temelji na prostovoljnem sklepu posameznih osebnosti, ki obdržijo svojo osebnost neokrnjeno in temu primerno izvršujejo znotraj skupnosti osebne funkcije, ki tej skupnosti dajejo njen smisel. Če naj ima skupnost torej smisel, potem ne more biti brez individualnosti posameznikov, ki jo oblikujejo. Smisel skupnosti oblikuje individualnost in smisel individualnosti skupnost (Lukas 1993).

Družba potrebuje vse svoje člane in nobenega ne sme izključiti in ga postaviti na obrobje. Vsakdo mora zase najti primerno formacijo, tudi na najvišjem nivoju.

Narod ali družba napreduje tem bolj in tem hitreje, čim boljši so konkretni modeli za družinsko sožitje. V današnjem razvitem svetu preživlja družina globoko transformacijsko krizo: tradicionalni predindustrijski načini življenja in sožitja niso več funkcionalni, novi za poindustrijsko informacijski čas pa še niso popolnoma razviti. Skladnejši in hitrejši človeški in družbeni napredek je torej odvisen od tega, kako hitro bosta družina in zakon prerasla krizo pomanjkanja primernih vzorcev za sprejemanje in predajanje izkušenj (Lukas 1993).

Ni dovolj, da naša šola le prenaša in razširja žlahtne človeške vrednote, najboljše kulturne dosežke, ki jih je znalo ustvariti vse človeštvo in kultiviranje celega naroda ali družbe, temveč je pomembno, da zna oblikovati takšne posameznike, ki bodo sposobni živeti v harmoniji s samim seboj, s soljudmi in naravo in bodo tako sposobni uživati žlahtno in zadovoljno osebno življenje, hkrati pa oblikovati in razvijati res kulturno ali celo duhovno bogato družbo (Svetina 1990: 14).

13. NOVE VZGOJNE PARADIGME – NOVI POGLEDI NA VZGOJO

Paradigma je »iznajdba« Thomasa Kuhna in jo razumemo kot splošno sprejet dosežek, ki neki skupini praktikov za določeno obdobje pomeni vzorec problemov oziroma rešitev (Kuhn, 1962 v Pivec 2004: 34). Paradigma vsekakor ni neka konsistentna teorija, ampak je bolj orodje ali način za opazovanje sveta.

Poudariti je treba, da je danes mogoče govoriti o pojavu novih, drugačnih paradigem, kot so bile prisotne v preteklosti. Tradicionalni pogledi na vzgojo se namreč bistveno razlikujejo od sodobnih. Po besedah Židanove (2004: 23) je mogoče soditi, da je v 21. stoletju prevladujoča paradigma (tudi) na izobraževalno-edukativnem področju kakovost kot dinamična, procesna, raznovrstna in nenehno se razvijajoča kategorija. Cilj vzgoje pa je samoeducirana osebnost, ki bo živela polno, odgovorno življenje in bo samovzgoja njen način življenja.

Pivac (1995: 31) pravi, da šola v sodobnih znanstveno-tehnoloških in družbeno-ekonomskih pogojih temelji na (didaktično preoblikovani) znanstveno-tehnološki paradigmi, v katero so vgrajene pozitivne tradicije dosedanje šole ter anticipirajo možnosti in potrebe po njenem nadaljnjem razvoju. Odločilni vpliv na njen nadaljnji razvoj imajo intenzivne znanstveno-tehnološke spremembe v najširšem pomenu besede. Nahajamo se na polju sprememb, ki niso bile značilne za zgodovinski razvoj šole, kar se je razodevalo v njeni statičnosti, uokvirjenosti, zaprtosti, obnavljanju, ki je vzgajala in izobraževala, da ohrani obstoječe in da ga ne spreminja.

Humanistične teorije osebnosti vidijo bistvo človekove osebnosti v spontanem razvoju, svobodni rasti in samouresničevanju otroka v varni zaščiti staršev. Preko njih otrok sprejema omejitve iz okolja kot dobro zaščito, in ne le ovire ali kazni za svojo neprimerno zvedavost (Kren-Obran 1995: 11).

V kontinentalni filozofski tradiciji obsega koncept vzgoje dva temeljna, tesno prepletena problemska sklopa: prenašanje vednosti in oblikovanje subjektivnosti. Medtem ko zadeva prvi predvsem šolo kot institucijo moderne države in kot mesto izvajanja oblasti, ki sta jo v sodobni politični teoriji raziskala Althusser in Foucault, posega drugi v intersubjektivno razmerje med otrokom in vzgojiteljem. Ta je že pri očetu moderne teorije vzgoje, Jean-Jacquesu Rousseauju, bistveno zavezan očetovski instanci avtoritete, prav tako pa se tudi že pri njem odpira tista

razsežnost vzgoje, ki je od Freuda naprej tesno povezana z idejo nelagodja v kulturi in zaradi katere je vzgoja vedno že »nemogoča vzgoja«. Jean-Jacques Rousseau se je ukvarjal predvsem z vzgojo v sferi privatnega, z razmerjem med otrokom in vzgojiteljem v izoliranem vzgojnem okolju (Vzgoja med gospostvom in analizo 1992).

Christopher Lasch na osnovi številnih psihoanalitičnih, psiholoških, socioloških, zgodovinskih in antropoloških raziskav opisuje današnjo kulturo kot kulturo narcizma, patološkega narcizma kot »normalnega« odziva na prevladujoče družbene razmere. Ta je na eni strani povezan s pojavom »odsotnega očeta« na ravni družinske socializacije, na drugi strani pa je vzporeden pojavu, ki ga imenuje »nova nepismenost«: nivo izobraženosti in znanj v celotnem šolskem sistemu namreč nenehno upada. V boju proti avtoritarnim vzgojnim praksam so bili skupaj z disciplino in strogostjo odpravljani tudi tisti elementi klasične in tradicionalne vzgoje, ki so začeli veljati za nepotrebne in neuporabne. Sočasno pa so to spremembe, ki se vključujejo v širši vzorec narcističnih potez celotne kulture in ki se kažejo predvsem v značilnem odnosu do mladosti, seksualnosti, športa, podobe o samem sebi, samozavedanja itd. (Vzgoja med gospostvom in analizo 1992).

Teorije vzgoje kažejo, da na odnos med vzgojiteljem in tistim, ki mu je vzgoja namenjena, ni mogoče vplivati zavestno, neposredno, načrtno, temveč se ti učinki vselej prelamljajo skozi sfero nezavednega, vzgojiteljevega in otrokovega, in da gre tu za transferno razmerje, ki je odločilno zavezano instanci avtoritete.

Rolf Nemitz je mnenja, da je osnovni pogoj, da lahko govorimo o vzgoji, v tem, da sta proizvodnja življenjskih potrebščin in »proizvodnja ljudi« institucionalno ločeni. To se je zgodilo v omembe vrednem obsegu šele v kapitalizmu, z nastankom moderne družine in uvedbo splošne šolske obveznosti. Vzgoja je povezava med družino in šolo. V razlikovanju med »produkcijo življenjskih potrebščin« in »produkcijo ljudi« se opira na Engelsovo programsko formulacijo.

Po mnenju Rosenbauma je ločitev družine kot skupaj stanujoče skupine staršev in otrok od pridobitnega dela nujen, ne pa tudi zadosten pogoj za obstoj družine. Že pred meščansko družino sta bili v nekaterih poklicih stanovanje in delovno mesto ločeni, ne da bi tu že šlo za »družino«. Potrebna je tudi določena materialna osnova, ki predpostavlja določeno materialno blagostanje. Šele na tej osnovi se lahko razvije »družinsko življenje«, pravi Rosenbaum. Wenk pa pravi, da sta bistvena pogoja, ki omogočata družinsko življenje, razpolaganje z določenim prostorom, torej

»stanovanjem« in s časom. Stanovanje omogoča zaprtost navzven; sem sodi tudi ločevanje razredov po stanovanjskih četrtih, ki preprečuje »vzgojo na ulici«. V notranjosti stanovanja so prostori med seboj ločeni in specializirani. Stanovanje postane intimno: v notranjosti so tistim, ki niso sorodniki, namenjeni posebni prostori, vse pogosteje so povsem ločeni. Navzven je družina horizontalno izolirana od sosedov in sorodstva, vertikalno od nadrejenih in podrejenih; obiski morajo biti najavljeni in so omejeni na določen čas. Poleg ločitve od pridobitnega dela je ta izolacija in intimizacija družine drugi pogoj, da dobita vzreja in enkulturacija obliko »vzgoje«.

Danes je uveljavljen »dualni vzgojni sistem«, ki temelji na institucijah družine in šole. Kvantitativno se šolski čas povečuje na račun »časa v družini« in ga navidez izpodriva. Dejansko pa se družinska vzgoja kljub skrajšanemu času krepi. (Vzgoja med gospostvom in analizo 1992). Danes mnogi teoretiki pedagogike menijo, da je oblikovanje osebne istovetnosti proces, ki traja celo življenje in je pogojen s številnimi različnimi izkušnjami v socialnem okolju zunaj družinskega kroga. Osebna identiteta posameznika se oblikuje v tem človeškem kontekstu, kjer prihaja do nenehnih medsebojnih vplivov in odnosov, ki so sad usklajevanja zunanjega in notranjega sveta. V tem procesu razvoja imajo zelo pomembno vlogo tudi prijatelji, ki pomembno vplivajo na celoten in skladen razvoj osebnosti vsakega posameznika. Pomembna dejavnika, ki vplivata na izbiro prijateljev v odrasli dobi, sta tudi identifikacija v zgodnjem otroštvu in samopodoba, ki iz tega izhaja (Rubin 1985 v Bajzek 2003). Že pri majhnih otrocih prijateljski odnosi družinske dopolnjujejo, a jih ne morejo nadomestiti.

Zaradi medkulturnih stikov bi se morali zavedati, da so vse naše dejavnosti prežete s takšnimi ali drugačnimi paradigmatскими vzorci zamisli, norm, navad in vrednot. Živimo v svetu nenehnih tehničnih, ekonomskih, kulturnih in političnih sprememb. Spreminjanje paradigem življenja in dela pogojuje tudi spreminjanje paradigem šole, ki je bila in bo še vzrok in posledica sprememb. Ker je današnja šola izraz družbeno pluralnih interesov in ne enega družbeno monopolnega interesa, ni več ene same, za vse udeležence sprejemljive šole (Novak 1995).

Ekološko ali celostno gledanje na človeka in na medčloveške odnose je paradigmatični odgovor na krizo sodobne zahodne civilizacije. Vse niti konkretnih izboljšav pa se stekajo v en vozle: v človeško osebo in v medčloveške odnose. Zgodovinska izkušnja in sodobna antropološka spoznanja so si edina, da gre vsako reševanje civilizacijske krize skozi obnovo človeške osebe in medčloveških odnosov, kar pomeni: skozi obnovo družine.

Kroflič navaja, da je po Kellyju mogoče osnovne pedagoške paradigme razvrstiti v tri temeljne koncepte, ki jih ločuje paradigmatna razlika v pojmovanju otroka, vzgoje in izobraževanja ter samega cilja izobraževanja. To so:

- **kulturno-transmisijski**, ki ne omogoča aktivnega spodbujanja kritičnega mišljenja in avtonomne ter odgovorne morale, zato je ta koncept z vidika doseganja današnjih ciljev vzgoje in izobraževanja povsem nesprejemljiv;
- **permisivni koncept**, ki preprečuje kakovostno doseganje danes opredeljenih ciljev vzgoje in izobraževanja, ker ne zmore vzpostaviti optimalnega razmerja med aktivnim poučevanjem in sledenjem posameznikovemu razvoju;
- **procesno-razvojni model vzgoje**, pri katerem v »tehničnem smislu« lahko opredeljevanje procesnih načel namesto temeljnih smotrov kurikulumuma razumemo kot kurikularno inovacijo.

14. EMPIRIČNI DEL: PRIMERJAVA ŠVICE IN SLOVENIJE (PRI URESNIČEVANJU VZGOJE ZA SMISEL ŽIVLJENJA)

Slika 14.11: Švica – prikaz po kantonih

14.1 Splošna predstavitev Švice

Švica je z 41.286 kvadratnimi kilometri majhna, a izjemno bogata alpska, zahodnoevropska država. Je nevtralna država. Ni članica Evropske unije, je pa vključena v EFTA (Skupnost držav za svobodno trgovino). Ima 7.480.000 prebivalcev. Njeno prebivalstvo je pred nekaj leti sestavljalo 62 odstotkov Nemcev, 19 odstotkov Francozov, 8 odstotkov Italijanov, 1 odstotek Retoromanov, preostali prebivalci pa so priseljenci (17 % ali 1,2 milijona prebivalcev). Uradni in poslovni jeziki so štirje – nemški, francoski, italijanski in retoromanski. Je torej država s štirimi nacionalnimi jeziki ter z visokim deležem priseljencev. Glede na versko sestavo katoliki predstavljajo okoli 41 odstotkov, protestanti pa 40 odstotkov.

Po svoji ureditvi je Švicarska konfederacija zvezna država s sedemstoletno konfederalno tradicijo, katere začetek sega v leto 1291. Do današnjih dni se je izoblikovala v sodobno zvezno državo z mnogimi razlikami med kantoni, tudi v šolstvu. Od leta 1978 sestavlja zveza 26 kantonov in polkantonov in približno 3000 občin. Država je dobila ime po prakantonu Schwyz.

Legenda:

Slika 14.2: Prikaz Švice glede na štiri uradne jezike

V šestdesetih letih je Švico, dosti prej kot druge države Zahodne Evrope, zajel val ksenofobije. Razlog za tedanje razvnete strasti so bili tuji delavci. Leta 1997 naj bi bilo v Švici 27 odstotkov tuje delovne sile, več kot šestina celotnega prebivalstva pa je nešvicarskega rodu. Zdaj ne bi mogli trditi, da je ksenofobija v tej državi med najbolj vznemirljivimi političnimi problemi, saj država spodbuja medkulturno raznolikost in sožitje.

V državah, kjer so preučevali večkulturnost in večjezičnost, tudi v Švici, je cilj izobraževalnih sistemov integracija, ki mora upoštevati kulturne in jezikovne posebnosti narodnostnih manjšin. Države se pri izobraževanju prednostno odločajo za integracijo, ne pa za segregacijo, torej za združevanje in ne za ločevanje pripadnikov različnih narodov in narodnosti.

14.2 Švicarska šola

V svojih temeljnih potezah je javno šolstvo v Švici nastalo v 19. stoletju. Osnovna struktura se je ohranila vse do danes, čeprav je sčasoma prišlo do večje diferenciacije.

Švica ima izrazito decentraliziran izobraževalni sistem. Ne moremo govoriti o enem samem švicarskem šolskem sistemu, ker se ti od kantona do kantona med seboj bolj ali manj razlikujejo. Večina odločitev v zvezi z izobraževanjem in šolo so skoraj izključno v pristojnosti kantonov in občin. Kakor na drugih področjih življenja, imajo tudi na področju šolstva kantoni veliko avtonomije. Vendar pa je v zadnjih letih Švica, podobno kot tudi skoraj vse evropske države, sledila danskemu, nizozemskemu in anglosaškemu modelu ter na posamezne izobraževalne šole začela prenašati večjo svobodo in odgovornost. Uradni jeziki različnih kantonov so tudi učni jeziki v šolah. Na mejnih območjih, kjer se stikajo različni nacionalni jeziki, preizkušajo dvojezični pouk. Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in brezplačno, razen v primeru zasebnih oz. alternativnih šol, dolžina šolanja pa se razlikuje glede na kantone in traja štiri do šest let. V razredu je v povprečju 19,9 učencev, od tega je 21,9 odstotkov tujih učencev.

Kakovost učiteljevega dela preverja inšpektor. Ta vsaj dvakrat letno obišče učitelja na delovnem mestu in se nikoli ne napove. Nadzor nad učiteljico oz. učiteljem imajo tudi starši, organizirani v svoje združenje, čeprav so nestrokovnjaki. Njihova naloga je, da spremljajo delo učitelja, dobijo vpogled v njegovo delo, spoznajo probleme, s katerimi se učitelj srečuje, mu pomagajo pri reševanju problemov ipd. Starši imajo možnost vplivati na šolo tudi preko ravnatelja in preko predstavnikov občine. Ena od učiteljic je zapisala, da v izobraževalnem procesu upoštevajo otroka kot vodilo svojega dela, pri čemer poskrbijo, da dobi ta otrok toliko informacij, kot jih v danem razvojnem obdobju zmore zavestno sprejeti in jih koristno uporabiti v življenju, ki ga živi in ga bo moral živeti.

Posebnost švicarskega šolskega sistema je v tem, da učitelji ne dobijo trajnega statusa uradnikov: nasprotno, občina ali šolska skupnost, v kateri je šola, jih izvoli za vsako mandatno obdobje (večinoma štiri leta) posebej – ob rutinski reelekciji. Seveda je mogoče učitelje tudi odstaviti, kar pa se dogaja le redko (Plotke 1994: 91ss v Döbert 2001: 355).

Leta 1995 je bilo več slovenskih učiteljev na študijskem izpopolnjevanju v Švici. Iz njihovih zapisov sledi, da so Švicarji visoko ekološko ozaveščeni, kar se kaže že v šoli, pa tudi na splošno v njihovem okolju. V šoli so v odnosih tako med učenci kot učitelji opazili naslednje pozitivne vrednote: vljudnost, umirjenost, sproščenost, tovarištvo, tolerantnost. Učitelj je samostojen, odgovoren za kakovostno poučevanje in vzgojo otrok ter ima ugleden položaj v družbi. Ugotovili so, da veliko družbeno skrb namenjajo tujcem, saj imajo zanje posebne tečaje nemškega jezika, pa tudi v šoli jih otroci lepo sprejemajo. Skrbijo za zdrav osebni razvoj in ne živijo drug mimo drugega. Otroke že od rane mladosti spremlja vzgoja, ki jih navaja k racionalnosti, načrtnosti, natančnosti in varčnosti. Kar 85 % mater je nezaposlenih in k vzgoji otrok prispevajo večji delež. Televizijo gleda malo ljudi – mnogo družin nima sprejemnikov, ker ne želijo, da jih televizija zasvoji. V družinah imajo po več različnih časopisov, saj Švica slovi kot dežela z najbolje informiranim prebivalstvom na svetu. Vse navedeno je vpeto v vzgojno- izobraževalni proces in tako vpliva na življenje in delo v šoli. Odnosi med učiteljem in učenci so prijateljski, sproščeni in prisrčni. V vsem vzgojnem in učnem procesu je v ospredju umirjenost učencev in tudi učiteljev. V družini otrokom posvečajo veliko časa, obenem pa jih že od malega navajajo na samostojnost.

V Švici lahko organizirajo zasebne obvezne šole, ki se morajo podrežati istim predpisom kot javne šole. Razen v manjših kmetijskih kantonih je malo tovrstnih ustanov. Zvečine jih je ustanovila cerkev in dobivajo državno gmotno pomoč. Leta 1993 je bilo poleg waldorfskih šol v večjih mestih, kot so Basel, Zürich, Bern, Biel in St. Gallen (skupaj 31), in treh internatskih šol, v kantonu Bern v vaseh in manjših mestih tudi okrog sto javnih šol, na katerih so nekateri učitelji poučevali po waldorfskih metodah.

Švicarsko združenje zasebnih šol ima na svoji spletni strani zasebne šole označene kot osebne, inovativne, orientirane k posameznikovim učnim ciljem.

Poseben fenomen je Švica zaradi koncipiranja učbenikov za osnovno šolo. Učbenike in druge pripomočke za obvezno šolanje delijo brezplačno. Mnogi kantoni izdajajo svoje učbenike, uporabo učbenikov iz drugih kantonov ali tistih, ki jih izdajajo zasebni založniki, pa ponekod omejujejo. Vendar pa so učbeniki, ki jih uporabljajo v šolah, prilagojeni oz. spodbujajo medgeneracijsko sožitje. Pomembno je tudi geslo, ki ga poudarjajo na didaktičnem področju: **UČITI IZ ŽIVLJENJA ZA ŽIVLJENJE SAMO.**

14.3 Intervju

Svoje diplomsko delo sem v veliki meri oblikovala na teoretičnih spoznanjih, ki so na voljo v strokovni literaturi. Za empirično analizo sem si izbrala intervju, ker menim, da bom tako podatke, pridobljene v teoretičnem delu, z odgovori intervjuvancev ustrezno nadgradila.

Prvi intervju sem izvedla z: gospo Kathrin Baumann Behar¹⁰, asistentko uprave švicarske založbe NordSüd Verlag in mamu dveh odraščajočih, šolajočih se otrok. Pogovarjali sva se v angleškem jeziku.

V čem je za vas bistvo vzgoje, imenovane vzgoja za smisel življenja?

To je vzgoja, ki vzgaja za strpnost in mir.

Švica velja za državo, v kateri je sožitje na visoki ravni – ali se strinjate s to trditvijo in zakaj?

Na splošno se sicer strinjam, vendar obstajajo tudi težave. Opažam, da najpogosteje prihaja do težav pri sprejemanju tujcev – ljudi iz drugih držav. Seveda je to različno glede na državo.

Kakšno je medgeneracijsko sodelovanje v Švici?

Nekoč so ljudje različnih generacij živeli skupaj, zdaj pa veliko družin živi ločeno in imajo pogosto malo stikov. Zdaj pogosto poskušajo starejše ljudi vključevati v spremljanje mladih in sodelovanje pri projektih in delu z otroki, v vrtcih, osnovnih in tudi srednjih šolah.

Na kakšne načine se to kaže v celotni družbi?

To se kaže predvsem v drugačnem odnosu mladih do starejših ljudi, kar je prav gotovo pozitivno.

Katere vrednote se najbolj spodbujajo v vaši družbi na splošno – preko medijev ipd.?

Največkrat slišim o demokraciji, enakosti, socialnem ravnovesju.

---

¹⁰ Moj prvotni namen je bil izvesti vsaj tri intervjuje z učitelji oz. profesorji, ki živijo v Švici in delujejo v švicarskih šolah, vendar kljub tridesetim poslanim e-mailom z vprašanji nisem prejela niti enega pozitivnega odgovora. Zato sem v času knjižnega sejma v Frankfurtu, poskusila za intervju pridobiti osebe iz sveta založništva, živeče v Švici. Tudi tu sem najpogosteje naletela na negativne odzive ali obljube za sodelovanje preko e-maila po končanem sejmu, kar se je tudi izkazalo za prazne obete. Edina, ki se je na mojo prošnjo odzvala, je bila gospa Kathrin Baumann Behar, ki je kompetentno odgovarjala na vprašanja, ki sem ji jih zastavljala, za kar se ji lepo zahvaljujem.

Kaj za vas osebno pomeni izraz »sožitje«?

Sožitje je zame v tem, da spoštujemo drug drugega in si pomagamo med seboj.

Katere vrednote se v švicarskih (osnovnih) šolah najbolj poudarjajo?

Strpnost in pomoč drug drugemu.

Katere šole prevladujejo v Švici – javne ali alternativne?

Več je javnih šol, zasebnih je bolj malo, nekaj več je zasebnih srednjih šol.

Kakšne so razlike med njimi?

Menim, da imajo zasebne šole drugačno razumevanje izobraževanja, vzgoje in kulture, pa tudi njihova filozofija in pogled na življenje je drugačen, širši. Poleg tega so, najbrž tudi zato, ker so plačljive, bolj usmerjene na otroke (client-oriented).

Ali odraščajoči otroci in mladostniki sodelujejo v družbi – predvsem na lokalni ravni – in na kakšne načine?

Da, nekateri sodelujejo – najpogosteje v cerkvi, npr. pri skavtih ipd.

Bi želeli izpostaviti še kaj drugega, posebnega?

Pomembno je, da znamo pokazati našim otrokom, kako biti strpen in odprt do drugih kultur.

Iz odgovorov gospe Baumann Behar je moč sklepati, da v Švici v družbi in tudi v šolah spodbujajo čim boljše sožitje med generacijami in z drugimi kulturami, ki so v njihovi državi res močno zastopane. Iz tega prav gotovo izhaja precej različnih pogledov na svet in življenje, zaradi česar je izbruh potencialnih problemov večji. Zelo zanimiv in uporaben za slovenske razmere, se mi zdi odgovor o precej pogostem sodelovanju in prisotnosti starejših ljudi pri šolskih projektih in delu z mladimi. Na ta način drug drugega spoznajo, medsebojno komunicirajo, starejši ljudje pa se čutijo pomembne člane družbe in je tudi zaradi tega njihovo življenje gotovo kvalitetnejše. Kot je povedala gospa Baumann Behar, se pozitivni učinki kažejo pri odnosu mladih do starejših ljudi, česar bi si v naši družbi prav gotovo zelo želeli in česar v vsakodnevnih srečevanjih pogosto pogrešamo.

En intervju je žal premalo reprezentativen, da bi lahko kar na splošno potrdili, da so te trditve veljavne tudi na splošno.

Da bi preverila, kakšno mnenje o vzgoji za smisel življenja, sožitju in vrednotah imajo vzgojiteljice, učiteljice na osnovnih in profesorice srednjih šolah v Sloveniji, sem nekaj vprašanj zastavila še trem predstavnicam teh vzgojnih skupin. Vse so se z veseljem odzvale na mojo prošnjo za intervju in si vzele dovolj časa za izčrpne in preišljene odgovore.

Intervjuje sem izvedla z:

gospo Martino Pavlič (MP), vzgojiteljico v vrtcu Kekec Radomlje,

gospo Heleno Repanšek (HR), učiteljico na razredni stopnji v Osnovni šoli Mengeš,

gospo Heleno Kregar (HK), profesorico kemije na Plečnikovi gimnaziji Ljubljana.

V čem je za vas bistvo vzgoje, imenovane vzgoja za smisel življenja?

MP: Bistvo vzgoje za smisel življenja je, da daje posamezniku možnost, da osebno raste, da se razvija v svobodno in odgovorno osebo s svojimi cilji, vrednotami, ideali ... Mislim, da naša vzgoja ne sme postati preveč svobodna, saj nas to lahko pripelje v določeno past, kjer se naše vzgojne želje spremenijo v nasprotje (namesto da bi rasli k duhovni rasti, največkrat zanemarimo duhovno naravo).

HR: Bistvo vzgoje je vzgojiti otroka v odgovorno osebo, ki se bo znala v življenju boriti za uveljavitev vrednot, ki ga bodo osrečevale, bogatile ne le v materialnem smislu, ampak predvsem v duhovnem.

HK: Da z mladimi govorimo o doživljanju in vrednotenju življenja: lastnega, ljudi ob nas, ljudi drugih kultur in prepričanj, starih, bolnih, invalidov ... O tem bi morali govoriti, da izrazijo svoje mnenje, ozavestijo svoje doživljanje drugih in spoznavajo doživljanje drugih ljudi v razgovoru ...

Slovenija velja za državo, ki se trudi oziroma se bo morala potruditi za medgeneracijsko sožitje na visoki ravni – ali se strinjate s to trditvijo in zakaj?

MP: Da. Lažje bi premagovali nasprotja oz. nesoglasja med generacijami.

HR: S to trditvijo se žal ne morem strinjati. Opažam, da medgeneracijsko sožitje zaradi nenehne naglice, ki je posledica vedno ostrejših zahtev delodajalcev, države in družbe nasploh, upada. Starejši del generacije mlajšo vedno težje razume, kar pa je še bolj skrb vzbujajoče: mladi nimajo časa za pogovor, druženje, pomoč starejšim.

HK: Se strinjam:

- ker mladi danes težko upoštevajo težave drugih, njihove potrebe so pred in nad vsemi drugimi potrebami,
- ker smo ljudje vedno odvisni drug od drugega, predvsem šibkejši od močnejših, zato vrednostni¹² sistem močnejših (mladih) bistveno vpliva na varnost in kakovost življenja šibkejših starejših, bolnih, invalidov,
- ker je vrednostni sistem naše družbe pod močnim vplivom globalizacijske in potrošniške družbe, v kateri neproduktivni člani družbe (starejši) nimajo več svoje vloge in zato tudi ne smisla bivanja.

Katere vrednote se najbolj spodbujajo v naši družbi na splošno – preko medijev ipd.?

MP: Individualnost, podjetništvo, tekmovalnost in nasilje. Premalo se poudarjajo vrednote starševstva, življenja, medsebojno razumevanje, delavnost kot temeljna vrednota za srečo človeka in dobrobit družbe.

HR: Koliko kdo ceni določeno vrednoto, je zelo odvisno od vzgoje, ki jo doživljaš doma, v šoli, v okolju. Pomembno je tudi, kako močna osebnost si, ali se prepustiš medijem, da manipulirajo s tvojim časom, jazom. Menim, da mediji vse preveč spodbujajo potrošništvo, materializem, nasilje, celo seks in pijančevanje v živo (Bar!). Premalo se spodbuja strpnost, spoštovanje, ljubezen do sočloveka ipd.

HK: Po mojem mnenju:

biti: v formi, biti lep, bogat, ugleden, močan, drzen, zdrav,

imeti: denar, čas, ugled, vpliv, moč

Mislím, da se vse to vsiljuje mladim preko reklam, filmov, rumenega tiska in javnega mnenja, ki ga zaradi moči lažje izražajo bogati in močni ne glede na njihov vrednostni sistem.

Kaj za vas osebno pomeni izraz »sožitje«?

MP: Pomeni dialog med različno mislečimi ljudmi, dobro medsebojno razumevanje, sprejemanje drugačnosti, pripravljenost na pogovor, pomoč itd.

HR: Izraz sožitje pomeni živeti v paru, v družini, v skupnosti, kjer te priznavajo takšnega, kot si, oz. ti pomagajo, da premostiš morebitne težave, in te naučijo hoditi po pravi poti, da se s čim manjšimi travmami vklopiš nazaj v skupnost.

---

¹² Zavedam se, da je treba ločevati med vrednostjo, ki je ekonomska kategorija. In vrednoto, ki je aksiološka kategorija

HK: Pomeni mi skrbno in pozorno življenje drug z drugim, ki upošteva danosti in sposobnosti, moč oziroma nemoč drugega. Predvsem pa skrb močnejših za šibkejša na kateremkoli področju.

Bi želeli izpostaviti še kaj drugega, posebnega?

MP: Ne.

HR: Vzgoja je umetnost! Vzgajamo z zgledom! Nikoli ni prepozno! Človek je neprecenljiva vrednota! Spoštujemo ga, ne glede na to, kje živi, kje dela, kateri jezik govori, kakšne barve je njegova polt, v kaj veruje ... Prisluhujemo drug drugemu, priznajmo napake, bodimo odgovorne osebnosti s hrbtenico in priznajmo tudi čustveno inteligenco.

HK: Želela bi povedati, da se v svoji že kar dolgoletni šolski praksi kot razrednik ali kot učitelj naravoslovnega predmeta s tem vprašanjem, še nisem srečala pri zahtevah svojega poklica. Če kot razrednik ali učitelj sama želim ali se mi zdi treba govoriti o tem, seveda to lahko počnem, kot pomemben del vzgoje ali pouka pa se mi to do zdaj še ni izpostavilo.

Mislím pa, da bi morali pri nekem organiziranem, sistematičnem delu vzgoje mladih to izpostaviti, da bo močnemu vplivu medijev vsaj določena protiutež. Zavedati bi se namreč morali, da bomo sčasoma vsi stari, šibki in odvisni od vrednot močnih.

Izredno pomembno bi bilo pogovore o tem vključiti v vsebine razrednih ur v šoli, v pogovore med starši in otroki, predvsem pa v sporočila tistih medijev, ki imajo močan vpliv na oblikovanje vrednostnega sistema mladih ljudi.

Iz odgovorov intervjuvank sem ugotovila, da se zavedajo pomembnosti vzgoje za smisel življenja. Odgovori predstavnic slovenskih vzgojno-izobraževalnih ustanov se precej razlikujejo od odgovorov gospe Baumann Behar, ki ni učiteljica. Kljub temu ugotavljam, da sta si Slovenija in Švica v marsičem, tudi v svoji majhnosti precej podobni, a vendar v nivoju medgeneracijskega sožitja še precej zaostajamo. Zato menim, bo morala slovenska šola in tudi družba na splošno še veliko narediti, da bomo lahko rekli, da sta vzgoja za smisel življenja, ki vključuje tudi medgeneracijsko ter medkulturno sožitje, na visoki ravni.

V zvezi s trditvijo, da se Slovenija trudi postati država z visoko stopnjo medgeneracijskega sožitja imajo intervjuvanke podobno mnenje, kot sem ga navedla v svoji nalogi, namreč da je to zelo potrebno in pomembno, vendar je dejanska stopnja medgeneracijskega sožitja v Sloveniji zaradi mnogih dejavnikov (še) na precej nizki stopnji.

Po mnenju intervjuvank naši mediji preveč poudarjajo vrednote, ki spodbujajo negativne reakcije, kot so tekmovalnost, moč, nasilje, potrošništvo, materializem ipd., premalo pa vrednote, ki človeku pomagajo iskati in najti pravi smisel življenja in notranje zadovoljstvo (strpnost, spoštovanje, ipd.).

15. ZAKLJUČEK

V svoji diplomski nalogi sem se najprej dotaknila vzgoje v preteklosti, ki je bila precej drugačna kot je danes, ko živimo v spremenjenih, negotovih razmerah in ko nas obkrožajo nešteti dejavniki, ki so včasih v prid, še večkrat pa otežujejo vzgojno delo.

Odrasli smo najpomembnejši in prvi vzori, preko katerih si otrok pridobiva smernice za življenje in tega se po mojem mnenju vse premalo zavedamo. Kot sem navedla že v nalogi, si je potrebno za otroke vzeti čas ter jih vzgajati z ljubeznijo in zgledom. Z vzgojo drugih vzgajamo tudi sebe. V tem spoznanju je odgovor na vprašanje, kako je možna samovzgoja. Tudi otroci torej lahko povratno vzgajajo starše in učenci učitelje, le prisluhniti jim je treba. Zdrav, notranje trden človek je srečen, biti srečen, pa je želja nas vseh. Če si znamo urediti in osmisliti življenje z lepimi odnosi in koristnim delom, potem smo lahko mirni, da bodo otroci od nas prejeli dobro popotnico za življenje.

Na mnogih področjih življenja se srečujemo z globalizacijo, njenimi prednostmi in slabostmi, zato nisem mogla mimo nje. Ob koncu se mi zastavlja vprašanje, zakaj v prihodnjih globalizacijskih tokovih sploh krepi vzgojo za smisel življenja. Saj vendar vemo, da postmoderna družba postavlja v središče posameznika, ga potiska v svet velikih storitev, mnogih možnosti izbora, prav tako pa tudi mnogih različnih vzgojnih praks. Nekaj od teh sem jih prikazala v svoji nalogi. Vzgoja za smisel življenja, ki me je od vseh vzgojnih stilov najbolj zanimala in pritegnila lahko prevzame marsikaj od njih. Pri raziskovanju virov in pisanju naloge sem ugotovila, da je ta tema izjemno aktualna za naš in evropski prostor, pa tudi za ves globaliziran svet, ki kaže čedalje bolj negativen obraz. Vsak dan smo priče nasilju, pogosto tudi mladih v šoli, vojnem, grožnjam terorizma, rasni in drugim nestrpnostim, zatiranju šibkejših in podobno. Ob tem se sprašujem kam nas to vodi? Kakšen bo naš svet čez nekaj desetletij, če se ne bomo (starši, šola, družba) čim prej zavedeli pomena človeka, življenja in poudarkov vzgoje za smisel življenja. Tudi naš izobraževalno-edukacijski sistem bi moral v svoje programe vključiti elemente vzgoje za smisel življenja. Naš izobraževalni sistem je namreč okostenel in ne spodbuja celovite osebne rasti otrok in mladih, ampak ga preveč zanima le zaposljivost in konkurenčnost, ki jo spodbuja trg, čeprav je v Beli knjigi zapisano, da mora biti izobrazba usmerjena k polnemu razvoju človekove osebnosti in utrjevanju spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Mnogi avtorji poudarjajo kako pomembno je za ljudi današnjega časa ponovno najti stik s samim seboj, z naravo kot učiteljico, ki nam je bila podarjena, zato smo jo dolžni varovati in ohraniti našim zanamcem. Družbo, za razliko od narave, gradimo ljudje z medsebojnimi odnosi in smo za njeno artikulacijo in graditev tudi sami odgovorni.

Vzgoja in izobraževanje sta gonilo vseh kultur in vrednot, ustvarjalca okolja za socializacijo, talilni lonec za oblikovanje skupnih ciljev (Delors 1996: 47). Žal naše šole pogosto dajejo preveč poudarka izobraževanju, vzgoja pa se zanemarja. Če bo šola hotela tudi vzgajati, bo za to treba odmeriti dovolj časa in skrbi za vzgojiteljevo osebnostno zorenje in izobraževanje. Če pa so za razvoj otrok bolj potrebne informacije – znanja, ki jih danes že vsakdo lahko dobi na računalniku in to v veliko boljši obliki, kot so učbeniki, potem se bodo problemi samo še večali.

Če naj se uresniči stari latinski rek, da se v šolah ne učimo za šolo, temveč za življenje (*Non scholae, sed viate discimus*), bo treba v šoli dajati otrokom vse tisto, kar neogibno vsak potrebuje za kolikor toliko pametno in spodobno človeško življenje (Svetina 1990: 14). Za uspešno vzgojo je zelo pomembno tudi sodelovanje med šolo in starši.

Mlade ljudi je treba naučiti razmišljati, kako se znajti v različnih težavnih okoliščinah, v spreminjajočem se svetu. Dober vzgojitelj se mora sam izpopolnjevati, poleg tega pa biti sposoben učiti se tudi od učenca. Premagovanje bivanjske praznine človeka postmoderne dobe je sploh velik izziv za učitelje in edukatorje.

Nikakor ne moremo govoriti o sodobni šoli in vzgoji, če ne dopuščamo obstoja različnih edukativnih praks, kar je dobro tudi za demokracijo. Zares vzgojiti otroke in mlade v zdrava, harmonična in kulturna človeška bitja je naloga naše celotne družbe (Svetina 1992: 236). Torej bi morali začeti skrbeti za kolikor toliko spodobno in kulturno govorjenje, vedenje, ravnanje in tudi življenje vseh ljudi, s katerimi se srečujejo otroci in mladi, za pristno kulturno podobo in vsebino vsega, kar nam ponujajo množična javna občila in razne javne oblike zabave. Pri tem bi morali spodbujati pozitivne vrednote, ki so v današnjem času vse prevečkrat zanemarjene, ne pa le vrednot, ki spodbujajo nasilje, krutost in nehumanost.

Po Franklovih besedah je že stvarnost smiselna celota, torej ima vrednost sama po sebi. Bistvo bivanja je preseganje samega sebe. Biti človek pomeni imeti pred sabo smisel, ki ga je treba izpolniti, in vrednote, ki jih je treba uresničiti. **Smisel življenja pa je v življenju samem.**

16. LITERATURA IN VIRI:

1. Bajzek, Jože (et al.) (2003): *Zrcalo odraščanja: mednarodna raziskava o odraščajočih otrocih*. Radovljica: Didakta.
2. Beck, Ulrich (2003): *Kaj je globalizacija?: zmote globalizma – odgovori*. Knjižna zbirka Krt. Ljubljana: Krtina.
3. Bečaj, Janez (1990): *Problem velikih pričakovanj in učiteljeve odgovornosti*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.
4. Bečaj, Janez (1991): *Sociodinamična analiza osnovne šole* v Milharčič Mirjam, Šebart Mojca (ur.): *Šola in učitelj na vajejih države*, Zbornik. Ljubljana: Slovensko društvo pedagogov.
5. Brajša, Pavao (1995): *Sedem skrivnosti uspešne šole*. Maribor: Doba.
6. Callan, Eamonn (1997): *Creating Citizens*. Oxford: Clarendon Press.
7. Carlgren, Frans (1993): *Vzgoja za svobodo – Pedagogika Rudolfa Steinerja*. Ljubljana: EPTA.
8. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1992): *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana: Advance.
9. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1998): *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
10. Delors, Jacques (et al.) (1996): *Učenje – skriti zaklad – poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje, pripravljeno za Unesco*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
11. Frankl, Viktor (1994): *Volja do smisla – osnove in raba logoterapije*. Celje: Mohorjeva družba.
12. Döbert, Hans, Geißler (2001): *Šolska avtonomija v Evropi*. Ljubljana: Družina, Celje: Mohorjeva.
13. Fromm, Erich (2004): *Imeti ali biti*. Ljubljana: Vale-Novak.
14. Gutmann, Amy (2001): *Demokratska vzgoja*, Zbirka Civitas / i2. Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.
15. Haček, Miro, Zajc, Drago (ur.) (2005): *Slovenija v EU: možnosti in priložnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

16. Hribar, Tine (2003): *Globalizacija, Evroslovenstvo in humanistika – univerzalno, univerzitetno in nacionalno* v Grafenauer, Niko (ur.) (2003): *Evropski izziv*. Ljubljana: Nova revija.
17. Ješovnik, Peter (2000): *Evropska unija: zgodovina, ustanove, politike in evropski model družbe*. Koper: Visoka šola za management.
18. Jonathan, Ruth (1997): *Illusory Freedoms: Liberalism, Education and the Market*. Oxford: Blackwell Publishers.
19. Košir, Manca, Ranfl, Rajko (1996): *Vzgoja za medije*. Ljubljana: DZS.
20. Krek, Janez (ur.) (1997): *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS 1995*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
21. Kren-Obran, Tilka (1995): *Vrednote mladih - med ideali kulture in resnico*. Radovljica: Didakta.
22. Kroflič, Robi (1997): *Avtoriteta v vzgoji*, Zbirka ALFA 4/97. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
23. Kroflič, Robi (2002): *Izbrani pedagoški spisi – Vstop v kurikularne teorije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
24. Lipužič, Boris (1994): *Izobraževalni trendi v Zahodni Evropi: pregled strukturnih sprememb v šolskih sistemih*, Pedagoška zbirka založbe Educa 1994. Nova Gorica: Educa.
25. Lipužič, Boris (1997): *Evropska šola med državo in civilno družbo: upravljanje izobraževalnih sistemov*. Nova Gorica: Educa,.
26. Lipužič, Boris (1999): *Izobraževanje v zankah globalizacije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
27. Lukas, Elisabeth (1993): *Družina in smisel*. Celje: Mohorjeva družba.
28. Marinček, Antonija (1999): *Vzgoja za družino, osebna vzgoja, vzgoja za življenje – 2. dop. izd.* Celje: Cilian.
29. Markončič, Mateja (2002): *Vpliv globalizacijskih procesov na izobraževanje*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Musek, Janek (1993): *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.
31. Musek, Janek (1995): *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
32. Novak, dr. Bogomir (1995): *Šola na razpotju*. Radovljica: Didakta.
33. Pesjak, Katja (2004): *Ponovno ustvarjene družinske skupnosti*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

34. Pivac, Josip (1995): *Šola v svetu sprememb*. Pedagoška zbirka Založbe Educa. Nova Gorica: Educa.
35. Pivec, Franci (2004): *Informacijska družba*. Maribor: Subkulturni azil.
36. Ramovš, Jože (ur.) (1995): *Družina*. Zbornik predavanj na Osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
37. Rener, Tanja, Švab, Alenka (1996): *Družinski status v Nastran Ule M.: Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
38. Rizman, Rudi (1997): *Izzivi odprte družbe*. Ljubljana: Liberalna akademija.
39. Rutar, dr. Dušan (2005): *Vzgoja za družino in vrednote - Kako s pomočjo filmov bolje vzgajati otroke*. Knjižna zbirka Premiera št. 46. Ljubljana: Umco.
40. Sabljak, Snežana (2003): *Vzgoja in izobraževanje za življenje po načelu trajnosti*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
41. Sedej, Jana (2005): *Vzgoja za medije kot izbirni predmet v osnovni šoli*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
42. Svetina, Janez (1992): *Znamenja časov in šola*. Radovljica: Didakta.
43. Svetličič, Marjan (2004): *Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. Štern, Artur (1996): *Altruizem*. Zbirka Sophia; 1996, 1. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
45. Šurbek, Katarina Barbara (2005): *Otroci in potrošništvo*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
46. Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Zbirka Sodobna družba; 2001, 1. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
47. Švajger, Danijela (2004): *Iskanje življenjskega smisla – smisel in zaupanje v življenju mladih ljudi*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
48. Tavčar, Rosana (2005): *Okoljska vzgoja mladih*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
49. Trstenjak, Anton (1974): *Stara in nova podoba družine*. Tinje: Dom prosvete.
50. Ule Nastran, Mirjana (1993): *Psihologija vsakdanjega življenja*. Zbirka družboslovje; 1993, 2. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
51. Ule, Mirjana, Mihelj, Vlado (1995): *Pri(e)hodnost mladine*, Zbirka Juventa. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, urad Republike Slovenije za mladino.

52. Ule, Mirjana, Renner, Tanja, Mencin Čeplak, Metka, Tivadar, Blanka (2000): *Socialna ranljivost mladih*. Zbirka Juventa. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
53. Ule, Mirjana, Kuhar, Metka (2003): *Mladi, družina, starševstvo*. Knjižna zbirka Psihologija vsakdanjega življenja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
54. Vaupotič, Mirko (ur.) (2004): *Evropska unija – priložnost tudi za starejše*. Ljubljana: ZOTKS.
55. Vintar, Jelka (ur.): (1995): *Švicarsko šolstvo v očeh slovenskega učitelja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
56. *Vzgoja med analizo in gospostvom* (1992) – Zbornik, Knjižna zbirka Krt 59. Ljubljana: Krt.
57. Zalokar Divjak, Zdenka (1998): *Vzgoja za smisel življenja*. Ljubljana: Educy.
58. Zaugg, Fritz, Eichhorn, Hugo, Staffelbach, Franz (1998): *Šola v gibanju*. Ljubljana: Glotta Nova.
59. Zupančič, Maja, Justin, Janez (1991): *Otrok, pravila, vrednote*. Radovljica: Didakta.
60. Židan, Alojzija (1992): *Prispevki za kvalitetnejše družboslovje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
61. Židan, Alojzija (1996): *Metadidaktično poučevanje in učenje družboslovja*. Zbirka Znanstvena knjižnica. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
62. Židan, Alojzija (1997): *Didaktizacija družboslovja za mlade*. Zbirka Scripta, Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
63. Židan, Alojzija (2004): *Za kakovostnejša družboslovna znanja, didaktični in znanstveni prispevki*. Knjižna zbirka Profesija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Članki:

1. Boh, Katja: Empirična verifikacija sociološke paradigme nuklearne družine v družbi blaginje.
2. Černič, Majda: Družina kot polje individualnosti.
3. Erjavec, Karmen (1999): Vzgoja za medije - *Andragoška spoznanja 4*.
4. Gogala, Stanko (2006): Izbrani spisi - *Sodobna pedagogika 1*.
5. Hribar, Spomenka (1999): Vrednote mladih. DR, Vol. XV, 30-31.

6. Jezernik, Katja (2005): Vpliv sprememb identitete mladih na vzgojo v javni šoli - *Sodobna pedagogika* 4.
7. Štirn Petra (2005): Razvoj empatije kot del vzgoje v zgodnjem otroštvu - *Sodobna pedagogika* 4.
8. Ule, Mirjana (2004): Nove vrednote za novo tisočletje – spremembe življenjskih in vrednotnih orientacij mladih v Sloveniji - *Teorija in praksa* 1-2, str. 352-360).
9. Zidar, Marija (2003): Nove-stare reprezentacije otrok in otroštva: dekonstrukcija »protektivnega« otroštva - *Teorija in praksa* 2, str. 357-374).

Internetni viri:

10. http://www.izvoznookno.si/podatki_o_drzavah.php?akcija=&menu=podatki&podnaslov (1.8.2006)
11. http://www.swiss-schools.ch/verband_e/index.html (29.9.2006)
12. <http://de.wikipedia.org/wiki/Schweiz> (29.9.2006).
13. <http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/showPresentation?pubid=043EN> (21.11.2006).
14. <http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice> (22.11.2006).
15. Novak, dr. Bogomir: *Z dobro komunikacijo do nove paradigme šole*. Dostopno na: <http://www.entra.si/nlp/objavljeno/komunikacija.htm> (27.6.2006)
16. Novak, dr. Bogomir: *Smisel in meje osebnega razvoja odraslih*. Dostopno na: http://www.entra.si/nlp/objavljeno/osebni_razvoj.htm (27.6.2006)
17. Novak, dr. Bogomir: *Uspešnost kot učna vsebina, metoda in cilj izobraževanja odraslih*. Dostopno na: <http://www.entra.si/nlp/objavljeno/uspeti.htm> (27.6.2006).